

Varga Csaba

A globalizáció metafizológiája

Nyitány

A globális világ és a folyamatos globalizáció értelmezhetetlen, s ráadásul értelmetlen az abszolútum (a felső rendű világ/tudat) és az abszolútum (a közép és alsó világra irányuló) folyamatos teremtése, valamint az ellenkező irányú, alulról felfelé ható, az abszolútum megközelítését célzó emberi önteremtés nélkül. Ez oda-vissza kapcsolat, ám a kiindulópont nem kétséges.

Mondható erre a (talán meghökkentő) nyitányra, hogy az indító kérdésfeltevés ugyan kardinális, de elvileg kezelhetetlen és tudománytalan. Ellenérvként legyen elég *egyetlen idézet*: „Ha a modern kozmológiának van átfogó tanulsága, az az a felismerés, hogy a fizikai világ eseményei a háromdimenziós térben és időben nem leírhatók.”¹ (A. Koestler, 1959)

A nyitány felfogható annak elutasításának is, hogy „...az Egész már nem a teológiának, a metafizikának, az univerzalizmusnak és a kozmopolitizmusnak az a bizonyos egésze, hanem gazdasági, technikai, politikai megmunkálás tárgyává lett Egész.”² (R. Safranski, 2003)

A globalizáció metaelméletének egyik nem titkolt célja az, hogy kimutassa az új globalizáció és az Egészkeresés összefüggését, avagy konzekvensen érzékeltesse, hogy az egyre globalizálódó világ szükségképpen újra felfedezi az Egészt, s az egész tudatát sugárzó univerzális kollektív tudatot.

A globális világsík, vagy általában a világ léttartama és különösen hol-léte kétséges. Egyelőre tekintsünk el attól, hogy egyáltalán létezik-e tőlünk független, a megfigyelő számára objektívnek tekinthető világ, s most lehetőleg azt a dilemmát se exponáljuk, hogy a fenomén (a jelenség) típusú világ csak bennünk, a személyes tudatban érzékelhető és értelmezhető.

Tételezzük fel, hogy a látható-láthatatlan világ, s pillanatnyi-történeti alakzata, a globális és lokális világ *egyszerre létezik* kint (a földi civilizációban), az egyes ember életében (lokális világában), bent (a személyes tudatunkban), sőt a földi civilizáció *kollektív tudatában* is. A globalizáció így párhuzamosan négy szinten megy végbe, avagy minimum négyszintes globalizáció ez, amely mind a négy szinten külön-külön is értelmezhető.

A globalizáció vizsgálatához elengedhetetlen, hogy a megfigyelő és értelmező személyiség – Nietzsche követelménye szerint – eleve ironikusan szemlélje a külső-belső történelmet, de ne vegye eleve tudomásul önmagát és a világtörténetet, avagy dolgozza ki magát belőle, s kerüljön a történelem fölé.³ Ez egyébként az Egészkeresés feltétele.

---

¹ Arthur Koestler, 1959: *The Sleepwalkers*, (Hutchinson). Magyarul: A. Koestler: *Alvajárók*, (Európa Könyvkiadó, 2007). 773. o.

² Rüdiger Safranski, 2003: *Wieviel Globalisierung verträgt der Mensch?* (Carl Hanser Verlag München Wien). Magyarul: *Mennyi globalizációt bír az ember?* (Európa Könyvkiadó, 2004), 71. o.

³ A történelem metaelméleti felfogása szerintünk minimum két mozzanatot tartalmaz: a) az elemzéskor egyaránt kinti (személyes tudaton kívüli) és benti (személyiségen/tudaton belüli), egyaránt anyagi-intézményi és kollektív tudati állapotú, egyaránt fenti (transzcendens) és lenti (földi, civilizációs), egyaránt pozitív és negatív, egyaránt üres és telített, egyaránt szent és profán, egyaránt üdvtörténeti és üdvtagadó (nihilista) történelmet tételezünk fel; b) az elemzés konklúziójaként azonban nem tartózkodunk az állásfoglalástól, az alternatívák közötti választástól, avagy a metaelmélet gyakorlati (világi, anyagi, racionális) alkalmazásától.

A globalizáció megélhető egyszerre belülről és kívülről, de elfogulatlanul szemlélni *csak felülről* (lehetőleg történelmen kívülről) lehetséges. A történelem is feltehetően egyszerre szemléli minket belülről és kívülről, miközben az abszolútum szeretettel telítetten (vagy szeretet nélkül?) kívül lévő és semleges.

Először tegyünk egy szellemi utazást a *teljes világszerkezet* „liftjében”. Így attól függetlenül, hogy a világ „kint” vagy „bent” létezik, vagy egyformán mind a két helyen, fogadjuk el hipotézisként, hogy az egyszerre objektív-szubjektív világ sokrétű, összetett, egyaránt vertikális és horizontális szerkezetű.

A totális (a földi civilizáción túllépő-túlnyúló) világszerkezeti virtuális lift feltehetően az Egészlet átfogó *többszemes világházban* közlekedik, amelynek viszont a „teteje” (az abszolútum) és „alja” (a személyes tudat) is a végtelenben nyúlik. Az egyaránt valós/virtuális, egyszerre igen/nem típusú világ *szerkezete* fentről lefelé így néz ki:

- a) az abszolútum „világa”, avagy a legmagasabb rendű tudat (isteni világ, felső világ, kozmikus intelligencia, stb.);
- b) univerzális „világ” (nem egy, hanem több univerzum, sőt multiverzum világa) és az univerzális tudat;
- c) globális világ és globális kollektív tudat (a földbolygó teljes, globális világa, ami tekinthető a multiverzumhoz képest belső „univerzumnak”, a belső „abszolútumnak”);
- d) kontinentális világ (a földi globális világon belül részvilágok) és a kontinentális tudat;
- e) népek, nemzetek, államok világa és a nemzeti-társadalmi tudatok;
- f) lokális világ (a népeken, nemzeteken, államokon belüli részvilágok együttese) és a lokális tudat;
- g) az egyén külső és belső világa (az utóbbi a személyes tudat, amelyben az abszolútum „világa” benne van, s egyébként ezzel bezárul a kör).

Ebben a *vertikális* totális világszerkezetben minden *horizontális* szint is *összetett rendszer*. Ebben a tanulmányban „csak” a *középső* (globális, kontinentális, nemzeti és lokális) *világokat és kollektív tudatokat* értelmezzük. Ez természetesen nem más, mint a civilizáció belső világszerkezete. Ezért végig *két, vertikális-horizontális (egymást részben átfedő) világszerkezetről* beszélünk majd.

A civilizáció belső világrétegében is mindegyik szint/dimenzió tekinthető *valóságos világnak*, de mindegyiknek felfogható *kollektív tudatmezőnek*, sőt *valóságon túli (transzcendens)* világnak. Hagyományos módon persze akár feltételezhetjük azt is, hogy a földi és földön belüli világszintek kizárólag *anyagi-intézményi, valóságos-racionális* rendszerek, még a kollektív tudatmezők is másodlagosak, vagy érdektelenek, vagy akár abból is kiindulhatunk, hogy csak a felső – valóságon túli - világok észlelhetők transzcendenseknek.

Maurice Merleau-Ponty „A filozófia dicsértében”⁴ kénytelen azt mondani, hogy a transzcendens világ léténél kevesebb kell megelégednünk, mert „a filozófus sohasem az abszolút abszolútumot tételezi, hanem a vele viszonyban álló abszolútumot.” (Nem tartozik ide, ám az *abszolút abszolútum* találó csúcspfogalom.) Nekünk viszont nem biztos, hogy ezt az érthető önkorlátozást szabad elfogadnunk.

Miért nem fogadjuk el az önkorlátozást? Azért, mert tapasztalatunk és felfogásunk szerint a globális (és/vagy lokális) világ: *a kollektív tudat* teremtménye, amely egyfelől objektíválódik a szubjektív tudatokban, másrészt az egyéni tudatok folyamatosan teremtik a kollektív tudatban. *Kettős teremtés* ez: egyaránt történik alulról (a földi civilizációból) és felülről (a kollektív tudati és a transzcendens tudati szintekről.)

---

⁴ Merleau-Ponty, 1953: *Éloge de la philosophie*, Éditions Gallimard; magyarul: *A filozófia dicsérete*, Európa Könyvkiadó, 2005. 12. o.

Amit a globális világokból látunk, tapasztalunk, s megfigyelünk, az úgy is értelmezhető, mint *különböző abszolútumok* rendszere és/vagy hálózata. Ebben az értelemben a globális világ: az „alsó” abszolútum – *elmefüggöny előtti vagy mögötti - világa*.

A globális világ persze horizontálisan minimum *két dimenzió*: egyrészt a globális *kollektív tudat*, az emberiség egyesített tudatmezője, másrészt a globális kollektív tudat *megnyilvánulása, intézményesülése, „objektíválódása”*. És ez a második, megnyilvánult, egyszerre teremtő és teremtett globális világ *szintén minimum két dimenzió*: szubsztanciális és funkcionális globális világ.

A kollektív tudat sem csak önmagában-önmagától szüli a globális világ valóságát és illúzióját, hiszen a kollektív tudat – hipotézisünk szerint - az abszolútum által (is) létrehozott tudatmező, avagy a kollektív tudat is kötődik *magasabb szintekhez*.

A globalizáció metafizológiája így egyaránt érzékeli és értelmezi a globális világ *materiális-naturális és tudati valóságát (és/vagy valóságon túliságát is)*, másrészt a megfigyelő/értelmező egyaránt éli és látatja *a földi globális világ feletti és alatti világszerkezeti szinteket*. A globalizáció metaelmélete folytatja a klasszikus filozófia értelmezéseit, különösen a vallásfilozófiai vagy például (de nem kizárólag) a fenomenológiai megközelítéseket, s közben – erre a filozófiai alapokra építve – új dimenziókat feltáró, új kiindulópontokat feltételező - *metafilozófiát* hoz létre.

Kiss Endre filozófus a globálisat már az abszolútum közvetlenné válásaként⁵ vizsgálta, ám ebben az összefüggésben az abszolútum fogalmát nem definiálta. A globális világ létrejöttét és létezését – talán a globalizáció metaelméletének hiányában – nem kötötte össze az Egész metafizikájával, vagy a transzcendens abszolútum szintjével és működési elveivel, noha a globális szint valóban értelmezhető a transzcendens és/vagy univerzális abszolútum közvetlenné válásaként.

A globalizáció metafizológiája szerintünk mindenekelőtt azt állítja, hogy ez az elmélet egyértelműen arra mutat rá, hogy a valóság/nemvalóság mindig is létező/nemlétező valóságának *univerzális középszintje*: a globális világ. A földi valóság jelenlegi belső univerzálódása (vagy szűkebben: a szociológiai és közgazdasági értelemben vett globalizáció) mindössze felfedezi, vagy jobban láthatóvá teszi a tényleges világszerkezetet, s szellemi visszatérést kínál az egész látványához/élményéhez vagy filozófiai tételezéséhez.

Ha az egyes ember lényege *nem azonos* a testével⁶ (nem test és/vagy nem elsősorban test), akkor nyilvánvaló alaptétel, hogy a sok ember együtt – az emberiség által létrehozott – kollektív világ (a külső világok rendszere) *sem azonos* a természeti-fizikai „testtel”, a naturális globális-lokális világgal. Ha pedig az egyén mindenekelőtt az Önvalóval, az Abszolútummal azonos, akkor a kollektív civilizáció szintén a *kollektív Önvalóval*, avagy az *abszolút Abszolútummal* azonos.

Az elemzést azonban először kezdjük az *anyagi-materiális globális-lokális világ* és az ennek kialakulását modellező *globalizáció-lokalizáció* bemutatásával.

1. Az új globális-lokális problémafeltárás⁷

⁵ Kiss Endre – Varga Csaba, 2001: A legutolsó utolsó esély (Tudástársadalom Könyvek 1., Stratégiakutató Intézet), 19. o.

⁶ „Sem a durvatest, sem a finomtest nem vagyok, de nem vagyok az okozati test sem. A világegyetemhez vagyok hasonlatos. Az vagyok, aki természete szerint transzcendentális tudás. Ezenkívül az örökkévaló vagyok, az Úr, a makulátlan, aki mentes az (ébremlét, álom és mélyalvás) állapotairól, Az, aki számára nem létezik a világegyetem.” Dévikálóttara, Srí Bhagaván bevezetőjével (Ramana Maharsi Összes Művei, Filosz Kiadó, 2006, 218. o.)

⁷ A globalizáció térelméleti, térszerkezeti kutatásában részt vett Szoboszlai Zsolt szociológus.

Ahány teoretikus, szinte *annyi* globalizáció és globális (valóság) fogalom. Arról nem beszélve, hogy a különböző nyelveken, a tudományos gondolkodáson belül, az egymástól távol lévő tudományágakban, és persze a kultúrákként más közgondolkodás(ok)ban a globalizációelméletéhez szükséges alapkategóriák többségét (valóság, világ, hipertér, univerzum és/vagy metaverzum, világszerkezet, társadalom, funkcionális-szubsztanciális, stb.) nem értelmezik egységesen, vagy eltérő módon, sőt egymást kizáró tartalommal definiálják.

Ezért nem tehetünk mást, minthogy – ahol erre lehetőség van – *kitérünk* a fogalmak magyarázatára. Ahol nincs rá lehetőség, csak utalásokat tehetünk.

A globalizáció-tematikát most térben-időben tovább szűkítjük: főként az *ezredforduló előtti és utáni* földi globális világot szemléljük. Ez a teljes világszerkezet *középső szintje*, s egyúttal a földi világszerkezet *csúcса*, és időben a *pillanatnyi jelen*, ami szintén egyszerre totális és nem totalitás. A témaszűkítés azonban nem járhat avval, hogy mind a két térszerkezetben a felső, vagy az alsó világszerkezeti szinteket nem létezőnek, nem láthatónak tekintjük.

A teljes vagy univerzális középső szint *belülről nézve* szükségképpen egyszerre totális és nem teljes. Funkcionálisan mindig zárt, szubsztanciálisan pedig mindig nyitott. A földi civilizáció – harmadik évezred eleji - egységesülő globális világa pedig így még *nem egységes*, s egyáltalán nem biztos, hogy *valaha is* teljesen egységes lehet.

A fejezetcím először is arra a feltevésre utal, hogy bolygónk világszerkezetében, téridő struktúráiban van egy *időbeli vízválasztó*: a jelenlegi ezredforduló előtt (tehát a nyolcvanas-kilencvenes években) és az ezredforduló után (a nulladik évtizedben és a tízes években) már részben *mások voltak*, és még *inkább eltérőek lesznek* a tér- és társadalom-valóságok. Akár azt is mondhatjuk, hogy a kitágított jelen befejező szakaszában más a globális hipertér.

A tér- és társadalommezők átalakulásának oka elsősorban az *új globális-lokális világszerkezet* kialakulása, s az emberiség felgyorsult, de nem befejeződött általános *világmodell-váltása*. Nem véletlen, hogy az egyik legnevesebb szociológus (Bauman, Z. 1998) a huszadik század utolsó negyedét úgy írta le, „mint a tértől való elszakadás nagy függetlenségi háborúja”.⁸

A hazai tér- és társadalomtudományok kutatói⁹ viszonylag gyorsan reagáltak a globalizáció és a lokalizáció új jelenségeire, s többen törekedtek arra, hogy az új valóság természetrajzát minél pontosabban megfogalmazzák, ugyanakkor sokan a globalizációt csak a világgazdasági folyamatok szétterjedésének fogták fel.

Nincs azonban abban semmi szokatlan, hogy az új globális-lokális világ és a globális tudás/tudat folyamatosan a tudomány előtt jár.

Hiába tudunk egyre többet a globalizációról, úgy tűnik, mégsem születnek meg az átfogó globalizáció-elméletek. Az összes tudománynak együttvéve sincs összefüggő, egységes, a lényegét feltáró valóságképe. Ezért a teljes globalizációelmélet kidolgozásának egyik, vagy talán kardinális feltétele a metaelmélet fokozatos megszületése.

Ezért jelenleg mi sem vállalkozhatunk többre, minthogy – a „lenti” globalizáció folyamatainak elemzésével is – egyúttal *integrált hipotézist* kínáljunk az új lokalizációról.

Mielőtt elméleti hipotéziseket fogalmaznánk meg, érdemes a globalizáció *ismert-ismeretlen problémáit* összegezni. A probléma-leltár a *megválaszolatlan kérdések, dilemmák, zavarok, hiányok* befejezetlen gyűjteménye.

---

⁸ Bauman, Zygmunt, 1998 Globalization: The Human Consequences (Magyarul: Globalizáció, a társadalmi következmények, Budapest, 2002, pp. 24.

⁹ Például: Enyedi György, 1996: Regionális folyamatok Magyarországon, Budapest; Tóth József, 1993. A globalitás és a lokalitás értelmezéséhez, Juss, VI. évf. 1-2. sz. Szolnok, pp. 136-142; Varga Csaba, 1996. Nemzeti stratégia az új globális erőterben (Varga Cs.: Hagyomány és stratégia, Kapu, Budapest, 1997, pp. 194-250)

Ha a folyton, pillanatonként változik az új globális-lokális¹⁰ világ, ha a tudományos elemzések csak rohannak a változások után, ha egyébként is még a változások előtti valóságképek is homályosak, ha a globális tudatállapotok hatásait nem érzékeljük, nem tehetünk mást, minthogy a probléma-leltárt is *folyton bővítjük*.

Ha csak a területi fejlődés társadalmi feltételeit kutatjuk, akkor is mindjárt szembe találkozunk a különböző terek és az eltérő társadalmak problémáival, s ha ezeket szintén szisztematikusan vizsgáljuk, rövidesen megint eljutunk *az új globális-lokális világ és tudat, avagy az összetett (természeti, gazdasági, kulturális, stb.) terek és a sokrétű kollektív tudatok különböző konfliktusaiig*.

A probléma-leltár néhány – minimum harminc-harmincöt - pontban összesített *kitüntetett kérdésfelvetése* ez:

1. A globalizáció lehet, hogy nem is globalizáció; a globalizáció új univerzalizáció, vagy csak a globalizáció előtti euroatlanti valóság kiterjesztése az egész civilizációra;
2. A globalizáció új téridő a három (és az idővel négy) dimenziós földi valóságban, vagy a fizika nyelvén mondva ez már legalább ötdimenziós transznacionális hipertér;
3. A transznacionális hipertér „közepe”, „csúcса” magas szinten szervezett politikai-gazdasági metahatalom, vagy bolygónk csúcsválósága, a földi abszolútum valósága, amely több évezrede üres, kitöltetlen, szereplők nélküli.
4. A gazdasági globalizáció - a transznacionális gazdaság - a nemzetállamok feletti politikai-gazdasági befolyását hozza magával, miközben – különösen a kisebb – nemzetállamok gazdasági-politikai csődbe jutnának a transznacionális gazdasági megjelenése nélkül;
5. A „testetlen”, a „repülő” transznacionális pénzpiac felszámolja a nemzetek gazdasági-pénzügyi szuverenitását, miközben az egyes országok kormányai is csak úgy nyerhetik vissza a saját gazdaságuk feletti kontrollt, ha létrehoznának egy globális pénzügyi hatóságot, például a nemzetközi klíringbankot;
6. A globalizáció vagy a mondializáció szüli az új globális (civilizációs és kulturális) tudatot, vagy a régóta létező globális-univerzális tudat most megteremti az anyagi-fizikai globális-lokális világot;
7. A globlokál civilizáció egy három-ötezer éves kerülőút, tévút, amely most visszatér gyökereihez, az emberiség spirituális-szakrális világállapothoz, vagy végleg belezuhan a túlfogyasztó, anyag- és testközpontú, racionális, istentelen, önpusztító nihilizmusba;
8. Az új globalizáció előtti világ az évezredek alatt létrehozta a második természetet, most viszont létrejön a harmadik természet (a globális virtuális világ), amely az egyén számára második társadalmat, második kultúrát is jelent;
9. Az új globalizáció azért új típusú, mert már nem (vagy nemcsak) a globális gazdasági-uralkodó aktorok viszik végbe, hanem részben vagy teljesen önálló létezővé, önfejlesztő „gépezetté”, önálló kollektív „személyiséggé” vált, amely az emberiség számára már alig befolyásolható;
10. Az új globlokál szerkezet és folyamat legnagyobb újdonsága, hogy az emberiség számára univerzális (ám nem a régi típusú) kormányzást követeli, vagy kifejezetten poszt-parlamentáris, poszt-kormányzási alternatívát vár;
11. A globalizáció, sőt a globlokalizáció is a vereségre ítélt földi civilizáció széleskörű beteljesedése, vagy pusztulással-leépüléssel is járó menekülési, vagy esetleg kitörési alternatíva;

---

¹⁰ Innentől kezdve végig a földi globalizációról beszélünk. Ha ettől eltérünk, azt mindig jelezzük.

12. A globalizáció önmagát a globális szinten is veszélyezteti, sőt új válságokat generál, miközben a globalizáció vagy a mondializáció nélkül a lemaradt kontinensek és az országok/nemzetek kilátástalan helyzetbe kerülhetnek;

13. Az új globalizáció – lokális ellenállás és kapacitás hiányában – a világszerkezet minden szintjén maga alá gyűri az elmaradt lokális-szublokális térségeket, ám a lokális világok széleskörű megerősödése nélkül a funkcionális globalizáció is zátonyra futhat;

14. Az új globalizáció egyelőre nem tudja kezelni az ipari kor világproblémáinak többségét (ökológiai válságok, a virtuális pénzpiac kockázatai, stb.), de globalizáció és globális összefogások nélkül ezek a világproblémák is súlyosabbá válnak;

15. A globális társadalom nem jöhet végre uniformizáció révén, csak a kultúrák és a vallások párbeszédével, vagy a globális társadalom olyan új univerzális társadalommal jár együtt, amely ugyan nem uniformizálja, de egységes egészzé rendezi (ám nem egyesíti) a vallásokat-kultúrákat;

16. A globalizáció az ateista euroatlanti kultúra elterjesztése és az ateizmus általánossá tétele, vagy az ateista kultúra – önmaga számára is felfoghatatlan – önfelszámolódsági világfolyamata;

17. Az új globlokális világ lényege, hogy a korábbi, mai, holnapi uralmi struktúrákat és eljárásmodokat fokozatosan ellehetetleníti, s nem az emberek sokaságaival szembeforduló államok fejlesztését folytatja, vagy a civil társadalmak szabadságfokának és kompetenciáinak növekedését támogatja, s ennek érdekében új típusú államok és igazgatások hálózatát hozza létre;

18. A globalizáció elérte és behálózta a harmadik (fejlődő) világot, s ahol a régi és az újgazdaság kombinációja versenyképessé válik, ott ugyan csökken a szegénység és a kiszolgáltatottság, ám ennek hatására egyelőre a második világ (és benne Magyarország) gazdasági versenyképessége csökken;

19. Európában a sokszor átláthatatlannak és befolyásolhatatlannak tűnő globális folyamatok nem fêkezôdnék le, vagy ellenkezôleg gyorsuló tempóban haladnak tovább, ugyanakkor az euroatlanti gazdasági-politikai szövetségnek még koncepciója sincs a globlokalizáció minôségi változtatására;

20. A globális világban marad, sőt növekszik az első, a második és harmadik világ közötti gazdasági-társadalmi különbség, vagy a kölcsönös függőségek minden szinten emelkedést hoznak, vagy legalább is az együttes süllyedést megakadályozzák;

21. Az új globlokális világ egyik új jellegzetessége, hogy egy-egy terület akkor is dinamikusabban fejlődik, ha esetleg gyengék a társadalmi, gazdasági feltételek, ám arra is van példa, hogy a kedvező társadalmi feltételek ellenére az adott térsége és társadalma vegetál; vagyis az új térszerkezet és működése felrúgja az eddigi térelméleteket és térdinamikákat;

22. Az új és kiterjedt globalizáció-lokalizáció hatására, ennek eredményeként jön létre a szintén új, globális, értékekre (is) érzékeny kollektív tudat, vagy éppen fordítva, az önfejlesztő kollektív tudat láthatatlanul és felismerhetetlenül irányítja a bolygó új típusú egységesülését;

23. A földi kultúrában a már-már univerzális, egységesülő tudat hozza létre a kollektív tudatszinteket, így az új globális, a nemzeti és lokális tudatokat, vagy a szolidaritás és együttérzés nélküli globalizáció negatív hatásai ellen védekező egyének és csoportjaik alkotják meg a virtuális lokális (sziget-típusú) tudatokat;

24. A felső szintű, globális kollektív tudat – egyszerre láthatatlanul és láthatóan – integrálja a kontinentális, vallási alapú, kulturális tudatokat, vagy az ezredforduló előtt és után kibontakozó kollektív tudat úgy egységesít, hogy felszámolja vagy veszélyezteti a kontinentális – esetünkben az európai – tudatot;

25. Az új globlokális világ és maga a globalizáció is átütő erővel teremt jövőt, sőt ez a valóság maga a megtestesült jövő, miközben az új globlokális nemzetközi és nemzeti eliteknek egyáltalán nincs jövőképe, még arra sem, hogy ezt a megtestesült jövő kontrollálja;

26. Az új típusú globalizáció nem szüntethető meg, nem fordítható vissza, ám az általa kiváltott súlyos globális-lokális konfliktusok megszüntetésre várnak: így a globalizáció ellentéte nem a globalizáció visszaszorítása, hanem az alternatív globalizáció, amelynek még nincs átfogó és kiérlelt programja;

27. A földi globalizáció bármennyire is racionális és haszonelvű, ugyanakkor racionális megváltoztatásának feltétele az, hogy haszonelvűség helyett értékelvűség vezérelje, avagy a földi civilizáció válságainak tényleges orvoslása már elképzelhetetlen a teljes (totális) világszerkezet-világrend segítségével, s az univerzális-globális tudat rendezetté tétele nélkül;

28. Közép-Európa és Magyarország gazdasága és társadalma lassan integrálódik a globális-kontinentális világba, miközben Európa nem csökkenti hátrányát a legfejlettebb világ ország-csoportjaival szemben; a saját nagyrégióink tehát vegetál a helyben járó kontinenssel együtt, vagy a kontinentális szerkezetben (Európán belül) javítja pozícióit;

29. Magyarország az elmúlt két évtizedben egyszerre nyertese és vesztese a globalizációnak, ám csak abban az esetben juthat ki az inkább veszteségre ítélt, részben versenyképes országok csoportjából, ha felülteljesíti a szubsztranciális globalizációban-lokalizációban;

30. A szaporodó fél-információk, a személyes és kollektív előítéletek, a kiforratlan „szakszerű” elemzések, a tudomány megismerési nehézségei és a politikai szisztémák cselekvőképtelensége miatt a világ megismerhetősége és változtathatósága kérdésessé válik, vagy az univerzalizáció (az új szellemi univerzalizáció, vagy ennek magas szintű befogadása) kikényszeríti az új gondolkodást és a világ megismerhetősége nagyságrendekkel javul;

31. A jelenleg élő vagy a mostanában születő egyének a következő évtizedekben tömegesen akarnak (és tudnak) eljutni magasabb szintű, személyes és kollektív tudatállapotokba, vagy a hirtelen megemelkedett, univerzális-globális, egyszerre megismerhető és megismerhetetlen kollektív tudat az egyéneknek (mindenkinek vagy nem mindenkinek) nagyjából egyszerre, rövid időn belül lehetővé teszi a tudatállapot-„ugrást”.

32. A korábbi részleges globalizációk végigvitték, s befejezték az Egész széttörését, lebontását, az ember Egéztudatának kiüresítését, vagy ezt a rombolást a kapitalizmus és az újkapitalizmus már a múlt század második felében elvégezte, s az új – mindenekelőtt a szubsztanciális globalizáció – teremti meg azt a globális esélyt, hogy az egyén és az emberiség visszataláljon az Egészhez.

Stb.

Utóirat. Ha a globalizáció, vagy a globlokalizáció ennyi „vagy”-gyal jár együtt, akkor szükségképpen az *új lokalitás (és/vagy: az új lokalizáció) elmélet* szükségképpen legalább ugyanennyi „vagy”-ot tartalmaz majd.

A probléma-leltár *hosszasan folytatható*, de a problémák összetettségével, vagylagosságával arra szerettünk volna utalni, hogy a bevett gondolkodási sémák és tudományos tételek olykor vagy gyakran *továbbgondolhatók*, sőt az intelligens továbbgondolások vagy az *új gondolkodások* elkerülhetetlenek.

2. Az univerzális és/vagy globális erőter és domináns hatásai

A földi civilizációban és kultúrában végbemenő *új téridő szerkezet*, avagy az új globalizáció és lokalizáció, valamint az általuk kiváltott univerzális változások minimálisan *három szempontból* vizsgálhatók: 1. Az euroatlanti hangadó tudományok együttesen *milyennek látják, jellemzik* azt a globalizációt-lokalizációt, amelynek egyúttal tanúi és

szereplői is; 2. Az új globalizációban ténylegesen milyen *új valóság* születik, függetlenül attól, hogy a különböző – hangadó és periférikus - értelmezések hova és meddig jutottak el; 3. Az új globális-lokális valóság okaként és/vagy következményeként az emberiségben milyen új (univerzális, globális, nemzeti és lokális) *kollektív tudat* alakul ki.

A globális világ és a *globalizáció* (a lokális világ és a *lokalizáció*, stb.) nem ugyanazt és nem ugyanúgy jelenti. A globális világ nem más, mint a globalizáció jelenben megvalósult *eredménye*, az aktuális jelenállapot, a befejezett múlt és jelen, a létező valóság. (Ugyanez igaz a lokális világra is.) A globalizáció pedig bolygókon univerzális világfolyamat, a világváltozások dinamikája, a globális folyamatok jellemzői, avagy a civilizáció önmozgása, cselekvéstörténete.

Az elfogadott vélemények szerint a globalizáció nem új világjelenség, legfeljebb ma *új (vagy újabb) formája* jött létre. A tudományos szakirodalom felváltva három fogalmat, *globalizáció, univerzalizáció, mondializáció* (és mondialatinizáció) használ. A globalizáció a földi civilizáció összekapcsoltságát és egységesülését és ugyanakkor fragmentációit hozza létre, minden ellenkező felfogással szemben nemcsak és nem is kizárólag gazdasági globalizációt jelent. (A mondializáció kategóriája lényegében ugyanezt a tartalmat hordozza.) Az univerzalizáció viszont nem cserélhető fel a globalizációval, mert éppen a globalizációval szemben az univerzális értékek jegyében született társadalmi-politikai normáknak az érvényesülését fogalmazza meg. A mondialatinizáció vagy globalatinizáció pedig – egy találó értelmezés szerint (Derrida, 1996) - nem más, mint „az Isten halálának tapasztalataként felfogott kereszténység, és a teletechnikai-tudományos kapitalizmus különös szövetsége”¹¹.

Holott egy évtizeddel később már az is felismerhető, hogy a globalizáció folyamatai *túlgördülnek* a technikai-tudományos kapitalizmuson, miközben az új tudomány közvetve *feltámasztja* Istent és az Egyesült Államok után lassan Európa is spirituálisabbá válik.

A három vagy négy globalizáció fogalom tehát egyáltalán nem azonos tartalmú, ám kétségtelenül vannak *kölcsönös átfedések*. A globalizáció fogalma a legkiterjedtebb és legáltalánosabb, különösen akkor, ha a szubsztanciális globalizáció fogalmába – erről majd később – beépítjük az univerzalizáció kategóriájának tartalmait is, amit akár tágabban is felfoghatunk, mint például a racionális globalatinizációt. A globalizáció/mondializáció mindenesetre nem írható le igen-nem logikával, számos jelensége *egyszerre értékelhető* esélyteremtésként és esélycsökkentésként.

Tíz elemzésből legalább kilenc a globalizációt (alapvetően vagy kizárólag) *gazdasági és politikai globalizációként* írja le. A bevett definiálás úgy hangzik, hogy a globalizáció a világgazdaságnak azt az integrációját jelöli, amely igazán az európai gyarmatosító kor hajnalán született, s az utóbbi negyedszázadban ezt a folyamatot felgyorsította (a) a komputertechnológiai robbanásszerű fejlődése, (b) a kereskedelmi korlátok lebontása, (c) a multinacionális nagyvállalatok politikai és gazdasági hatalmának megnövekedése.¹²

Az egyik legmagasabb színvonalú elemzés (Beck, U. 1997) például a következőt állítja: „A globalizmuson azt értem, hogy a világpiac elnyomja, illetve felváltja a politikai cselekvést, azaz a világpiac uralmának ideológiáját, a neoliberalizmus ideológiáját”.¹³ Ez a paradoxon a globalizáció egyik jellegzetessége: a politika liberális eszméjét és programját a fejlettebb, szintén liberális globális gazdasági piac valósága rombolja le.

---

¹¹ Derrida, Jacques, 1996. Hit és tudás, Brambauer Kiadó, Pécs, pp. 25-26.

¹² Wayne Ellwood, 2001: The No-Nonsense Guide to Globalization, New Internationalist Publications Ltd. Oxford, and Verso, London. Magyarul: A globalizáció, HVG Kiadó, 2003, 13. o.

¹³ Beck, Ulrich, 1997 Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung, Duhkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997 (Magyarul: Beck, U.: Mi a globalizáció? Belvedere Meridionale, Szeged, 2005, pp. 18.

A globalizáció *filozófiai kritikája* is megszületett. Az új globalizáció univerzális történelemfilozófiai lényegének meghatározására olyan filozófus (Kiss Endre, 2001¹⁴) vállalkozott, aki a történelem vége elméletét, s egyúttal az új világállapot jellemzését avval a valódi kritériummal kötötte össze, hogy új történelmi helyzet csak akkor állhat elő, ha világtörténelmi mértékben lemondunk *az úr-szolga viszonyon* alapuló társadalmi berendezkedésről és ideológiai érvényű filozófiai képviselétéről. Ennek az egyik oka az, hogy 1989 előtt a szovjet fél-globális világrendszer is a Kant által megfogalmazott úr-szolga-viszony elfogadásán alapult. A kelet-európai rendszerváltáson után másfél évtizeddel persze már nagyon kevesen gondolják úgy, hogy az előbbi értelemben eljutottunk a kanti „örök béke” birodalmába.

A globalizáció és mondializáció egyik legvégletesebb kritikáját Jean Baudrillard, francia filozófus¹⁵ fejti ki. Szerinte a globalizáció éppen az univerzalitás ellenében fejti ki hatását, s a *tökéletesen differenciálatlan kulturálatlanság* jön létre, mert az egyik oldalon a technika, a piac, a turizmus és az információ beintegrálódik a mondialitásba, közben viszont a kultúra és a demokrácia egyetemes értékei eltűnnek. Egy másik francia gondolkodó, Alain Touraine¹⁶ viszont úgy gondolja, hogy ugyan a mondializáció halad előre, ám a régi kultúrák fennmaradnak, mert többek között létrejött az ipari demokrácia, amelyben a kultúrák sokszínűsége egyesül a technikai-gazdasági világban való részvétellel. Számos más ellentétes felfogás elemzése után is megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy a globalizációnak se a végletes tagadást, se az egyértelmű igenelést nem igazolta vissza az idő.

A globalizáció folyamata szükségképpen *kétarcú*. A *funkcionális és szubsztanciális*¹⁷ (vagy ontológiai) globalizáció megkülönböztetése saját felfogásunk¹⁸. Ezt akár nevezhetjük a partikuláris és a lényegi globalizáció ellentétének, ám ehhez hozzá kell tennünk, hogy a globális gazdaság és politika természetesen globális szinten is képes tisztán hatalmi érdekek alapján motivált *partikuláris viselkedésre*. A funkcionális – alapvetően gazdaság központú, sőt a politikát is gazdasági érdekek alá szorító – globalizáció új gazdasági-politikai világrendet hoz létre, amely ismételten a civilizáció vezető országai számára garantál előnyöket, ám a második és harmadik világ számára – minden fragmentáció ellenére – *gazdasági-társadalmi esélyeket* is teremt. A kilencvenes években Közép-Európa sem épült volna fel újra gazdaságilag, ha nem erősödik meg és nincs jelen a globális gazdaság, ám a transznacionális vállalkozások többsége a profitot nem ebben a szubregióban fekteti be.

A funkcionális globális gazdasági és politikai változások *sem egyértelműen* negatívak, ám a szubsztanciális globalizáció gerjesztette egységesülések – hogy egy paradoxonnal éljünk – *sem egyértelműen* pozitívak. Az értelmezések szerint fontos felismerni, hogy a globalizáció veszélyt jelent az emberiség *humán és természeti erőforrásaira*, ám ezt a veszélyt eredendően az új globalizáció előtti klasszikus világkapitalizmus okozta, ugyanakkor az ökológiai válságok már kizárólag csak globálisan, a globalizáció segítségével enyhíthetők. Se nem helyeslés, se nem tagadás – ám mi az alternatíva?

A globális-kontinentális szinteken tehát *kaotikus és változékony, sőt összetett, folyton továbbalakuló* terek-folyamatok jöttek és jönnek létre, amelyek gyakran szokatlanok és

---

¹⁴ Kiss Endre (2001). A globális mint az abszolútum közvetlenné válása, avagy a jelen mint filozófiai probléma, INCO 2001/1 (Kiss E. Globalizáció és/vagy posztmodern, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2003, pp. 8-20.)

¹⁵ Jean Baudrillard, 1997. *Az utolsó előtti pillanat*. Beszélgetések Philippe Petit-vel. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000

¹⁶ Rapport mondial sur la culture. Culture, créativité et marchés, UNESCO, 1998 (Világjelentés a kultúráról. A kultúra, a kreativitás és a piacok.)

¹⁷ A szubsztanciális globalizáció egyúttal kapu a kollektív tudathoz, ami szintén kapu az Abszolútumhoz vezető úton.

¹⁸ Varga Csaba, 2003. Új elmélethorizontok előtt, Tertia Kiadó, Budapest, pp. 63-65. o.

kezelhetetlenek, ám a káoszelmélet alapján már azt is tudjuk, hogy a természet (és a társadalom,) lényegéhez tartozik a káoszjelleg. Ezért minden kérdésben *összetett, finom, érzékeny elemzésekre* van szükség.

A tegnapi és mai globalizáció visszaépítette és továbbépíti *a földi világszerkezetet*. Magyarország például a szocializmus évtizedeiben folyamatosan azt élte meg, hogy szigorúan elvágta a kontinentális-globális szintektől, és ezzel párhuzamosan a pártállam felszámolta a lokalitás minden, vagy nagyon sok elemét. Számunkra akkor a világszerkezet alulról és felülről is levágott volt. Már ezért is az egyik legösszetettebb kérdés *a térelmélet és a globalizációelmélet* kapcsolódása és összefüggése.

Az elmúlt századokban, sőt évezredekben is, az egyes ember számára tehát *hol az egész, hol csak egy töredékes* világszerkezet látszott és vált bejárhatóvá. A jelenlegi ezredforduló előtt viszont – ha tetszik az új civilizációs univerzalizáció hatására is – a világ struktúrája újra *sokszintes „toronyházzá”* vált: legfelül a civilizáció felső szintje, avagy a globális szint, legalul a lokális világok rendszere, élén a régiókkal, s a két domináns elem között megmaradt *egy közvetítő szint*, aminek nincs se régi, se új neve, talán azt mondhatjuk az országok (vagy/és nemzetek¹⁹) szintje. A 21. század elején *újra teljes és komplex* tehát a tényleges és virtuális világszerkezet.

Az elterjedt nézetek szerint a *globalizáció és lokalizáció* összefüggései is átforgatódtak az eltelt két évtizedben. Az eddigi elemzések, részben felületesen, részben indokoltan oda lyukadnak ki, hogy a *két fő elem* (a globális és lokális szint) között *nincs egyensúly* – egyértelműen az uralmi típusú globalizáció vált és maradt domináns. A pillanatnyi végeredményt viszont nehéz egyértelműen rögzíteni, mert a dilemma folyamatosan az, hogy *mihez viszonyítunk*, s persze nem mérhetünk máshoz, mint a „normál” kapitalizmus, vagy az ipari társadalom korszakához képest. (Ahol az ipari-kapitalista-polgári fejlődést elkésett volt, sőt félbemaradt a világhatalmi – második világháború utáni - övezet-besorolások miatt, ott persze végképpen nehéz állást foglalni.) Magyarországon a két világháború között, vagy a „létező szocializmus” időszakában a lokális szint – az államkapitalizmus korszakában - *végletesen alávetett és kiszolgáltatott* volt. Ehhez képest az elmúlt évtizedben a magyar lokális térségek önállósága, mozgásszabadsága jelentősen nőtt, miközben még alig van szó az alávetettség megszűnéséről.

Legalább három évtizede bevezetett és elfogadott felfogás, hogy *önmagában nincs* tényleges globalizáció, mert ezzel párhuzamos folyamat *a lokalizáció*, amely nem menekülhet meg a globalizáció hatásai alól, s fordítva a lokalizáció is egyre erőteljesebb hatást fejt ki az intenzív globalizáció hatásai ellen, de magára a globalizációra is. Ez a kettős – egymást is feltételező - folyamat: a *globlokalizáció*. Ha ebbe a viszonyrendszerbe beemeljük az új országosodást/nemzetesedést²⁰: ez már *hármasszoros folyamat*, amelyről azonban az ismert és a bevett értelmezések már általában nem szólnak.

3. Az új globlokális valóság vezető tézisei

Az ezredfordulóra végképpen megszületett a földi civilizáció *új (értelemszerűen: globlokális) valósága*. Egyben ez új civilizáció is, amely *új kultúra* is lehet. Ez az egyrészt látható-tapintható, másrészt szinte teljesen rejtett valóság messze nem az, amit száz évvel ezelőtt Európában vagy más kontinensen valóságként definiáltak. Az új valóság *új tér, új idő, és új téridő* is, sőt a német szociológus (Beck, U. 1997) már Európát is nem földrajzi, hanem

¹⁹ A magyar tudományos nyelv bajban van, mert a globalizációhoz és a lokalizációhoz hasonló fogalma nincs a globalizáción belüli középső szint megnevezésére. Jobb híján az országosodás és a nemzetesedés új jelenségeiről kellene beszélnünk.

²⁰ Lásd: Ugrin Emese-Varga Csaba, 2007: Új állam és demokrácielmélet (Századvég)

képzeletbeli térként határozza meg.²¹ Új világállapot ez, új szuprastruktúra és folyamathálózat, amelyet egyszerre és komplexen vizsgálunk funkcionális és funkcionalitáson túli valóságként; elemzésünk kardinálisan új szemlélete éppen az, hogy a globalizációt nemcsak egybefonódó gazdasági-politikai új világrendként értelmezi.

Vegyük elő újra a globalizáció *probléma-leltárát*, s nézzük meg, hogy a fontosabb jellemzőkről *mit mondhatunk*. A globlokalizáció, mint új világ- és tudatfolyamat, az elmúlt két-három évtizedben a *következők fontosabb változásokat érte el*:

1. A folyamatos globalizáció, az együttes globnalizáció és lokalizáció eredményeként létrejött a minimum ötdimenziós (földrajzi, gazdasági, társadalmi, kulturális) globális transznacionális tér/idő, amely sokdimenziós egyesült tér és idő, vagy másképpen: a földi Abszolútum valósága; *(a globális sokdimenziós hipertér tézise)*

2. A globlokális valóság egyben új globális-univerzális kollektív tudatot hoz létre, ami ugyanakkor inspirálója, gerjesztője és kiegyenlítője is a globalizációnak és lokalizációnak. Az új kollektív tudat szinte kivétel nélkül hat a föld minden polgárára, sőt viszont is, közben elindul a kollektív tudatváltás: a régi, hamis tudat lényegében (és nem részleteiben) igaz tudat lesz, és fordítva. *(az új globális kollektív tudat tézise)*

3. A globalizáció a világgazdasági-világpolitikai és kulturális központokból fokozatosan továbbhullámozott és gyakorlatilag az egész földi civilizációt „beborította”, gyakorlatilag már elérte a leginkább elzárt világokat, népeket, törzseket. Mindenkire hat és egyre inkább mindenki visszahathat. *(egyesülő civilizáció tézise)*

4. A szétterjedő globalizáció régóta nemcsak az euroatlanti politikai-gazdasági érdekfejtés folyamata, hanem az egész civilizáció – egyszerre és különböző súlyos érdekkonfliktusokat és érdekezéseket érvényesítő – világakarata. *(a globális érdekütközés és kiegyenlítés tézise)*

5. Az új globális, vagy globlokális tér nem csak anyagi-fizikai, vagy állami-politikai és például gazdasági-társadalmi tér, hanem új képzeletbeli tér, új virtuális téridő, új szubsztanciális téridő-világ. *(új globális képzeletbeli tér)*

6. Az új globális tér (téridő, időtér) nem egyszerűen vertikális és horizontális térszerkezet, hanem sokközpontú, sokdimenziós, sokirányú, sokképzetű térfolyamat, amelyben egyszerre vannak téráramlások és tértörések, álló és mozgó térstruktúrák. Többszintes, egyidejű új kapcsolatok, új viszonyok, új dinamizmusok. *(folyékony és szilárd tér- és időfolyamatok tézise)*

7. A globális térszerkezetben a vertikális horizontálissá, a horizontális vertikálissá, sőt az eddig zárt vertikális-horizontális szerkezet kifelé és befelé egyaránt kinyílik, miközben határtalan, végtelen, nem-lineáris horizontális és vertikális térhálózat jön létre. *(nyitott, mobil térszerkezet születik tézise)*

8. Az egyesülő civilizáció, avagy a globális civilizáció csak részben alávetett folyamat a gazdasági-társadalmi uralmi központoknak, mert részben – és egyre növekvő arányban – önjáró, önmozgó, önfejlesztő világdimenzió. *(az önváltoztató globalizáció tézise)*

9. Minden mozgó-forgó, helyben maradó és helyet változtató téridő-elem ellenére a globális világvalóság alapstruktúrája a toronyház-típusú térszerkezet, amely szükségképpen nemcsak statikus, nemcsak lineáris, nemcsak racionális. Egyszerre makro-, mezo- és mikroszint, ahol a mikroszint, a lokalizáció tere-ideje váratlanul felértékelődött. *(a sokdimenziós toronyház-típusú világszerkezet tézise)*

10. A globális csúcstalálkozó, a legfelső makroszint azonban alulról, a földi gazdasági-hatalmi központok által nem szervezett, ebben a mezőben döntést előkészítő vagy hozó szervezetek nem léteznek. Ez „üres”, nem cselekedtető, háromdimenziós tér, amely viszont

---

²¹ Beck, Ulrich, 1997 Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung, Duhkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997 (Magyarul: Beck, U.: Mi a globalizáció? Belvedere Meridionale, Szeged, 2005, pp. 167.

virtuális téridőként létrejött, a transzcendens és szellemi aktorok most veszik birtokba. *(a legfelső szintű globális valóság üres tézise)*

11. Már az új információs-kommunikációs hálózatok és rendszerek kiépülése miatt is a racionális globális térvilág, téridő-világ (jelenleg főként az internet jóvoltából) virtuálisan megkettőződött, amit nevezhetünk az emberiség harmadik természetének, s a tényleges és a virtuális valóság is egyaránt faluvá (avagy ponttá) zsugorodott. *(többszörös komplex valóság tézise)*

12. A globalizáció két párhuzamos, interkatív kulcseleme és világfolyamata: a funkcionális és szubsztanciális globalizáció. Ezt nevezhetjük haszonelvű és értékelvű, vagy kvantitatív és kvalitatív globalizációnak is; vagy másképpen barbár és humanista tartalmú globalizációnak. Ezért a globalizáció többé már nem írható le csak a tőke, az áru vagy az információ globálissá válásával, amely olykor szintén egyszerre, vagy felváltva kvantitatív és kvalitatív globalizáció. *(a funkcionális és szubsztanciális globalizáció tézise)*

13. Új egyesített kultúra születik, mert a globalizáció egyszerre kultúraromboló és kultúraerősítő folyamat, egyrészt magával hozza a differenciálatlan kulturálatlanságot, másrészt a differenciált kultúrák közötti magas minőségű együttműködést. *(a differenciálatlan kulturálatlanság és a differenciált kultúra tézise)*

14. A globalizáció egyszerre erősíti és tompítja is a világkultúrák közötti értelmetlenszerten hatalmi és presztízsbeli rivalizációt, így a kultúrák közötti totális, nyílt, általános, kölcsönös pusztítást hozó háborúk nem valószínűek. Az ezredforduló utáni új világmozgás már nem csak amerikai, hanem ázsiai vagy afrikai globalizáció is. *(a kultúrák közötti összecsapások elkerülhetők tézise)*

15. A zárt vertikális közösségek és kultúrák részben, vagy teljesen, fokozatosan vagy gyorsan nyílt horizontális közösségekké és kultúrákká változnak. Ez igaz másképpen is: szellemileg a hely, a nemzet vagy a globális világ visszatál(hat) a végtelenhez, az abszolútumhoz. *(határtalan horizontális kultúrák tézise)*

16. Az új globalizáció mentalitás-verseny is, amely nem az egyik vagy a másik (individuális vagy közösségi) alapmentalitás győelmét hozhatja, hanem a kettő kölcsönös egymásra hatását *(a tisztán individualista és tisztán közösségi magatartások kölcsönhatása tézise)*

17. Az új globalizáció sokáig második (például új szegénységet hozó) kolonizációnak is tekinthető volt, miközben – különösen szellemi és spirituális értelemben – felgyorsult a posztkolonizáció, amely folyamatosan gazdaságilag és társadalmilag is „megtestesül” és enyhíti a sokrétű szegénységet. A funkcionális globalizáció megszervezi önmaga ellenfelét: az alternatív globalizáció programját és civil világközösségét. *(a posztkoloniális globalizáció tézise)*

18. A globalizáció egyrészt az új tudás (egyszerre normál, poszt-normál tudományos és poszt-tudományos új tudás) születésének eredménye, másrészt az új tudás kikényszerítője, ösztönzője és dinamikus terjesztője. Az új globalizáció feltételezi és kikényszeríti az új tudások teremtését és minden irányban való elérhetőségét. *(a globálisan új és elérhetővé váló tudás tézise)*

19. Az elmúlt évtizedekben a legnagyobb változást az hozta, hogy a felvilágosodás utáni, az ipari társadalom szülte, kizárólag ész és racionalistás központú normál-tudomány átalakul poszt-normál és poszt-tudománnyá, amely a tudáskor eredményeként alapjaiban új tudást, új szemléletet, kibővült megismerési módszertant teremt. *(új tudomány és mentalitás tézise)*

20. A globalizáció-lokalizáció kezdeti, egy-két dimenziós, kiürült fogalmakat használó, pusztán gazdaság központú, dogmatikus tudományos, vagy inkább kvázi-tudományos elemzések féligazságokat, félhazugságokat állítottak. Az új globalizáció például már nem csak neoliberais alapstruktúrák világexportja, hanem a más kultúrák normáiból

építkező emberi-közösségi jogok, felfogások és gyakorlaton importja. *(a tudomány leegyszerűsített tézisei elfedhetik a globalizáció tényleges valóságát/tudatát tézise)*

21. Az emberi kultúra történelmében nem tudunk olyan korszakról, ahol a földet átfogó globális társadalom szerveződött volna meg, most azonban minden esély adott arra, hogy a huszonegyedik század közepéig egységes – bár súlyos ellentmondásokkal terhelt - világtársadalom alakuljon ki. *(új világtársadalom születik tézise)*

22. A kilencvenes évek eleji kelet- és közép-európai rendszerváltások eredményeként a kétpólusú politikai világrendszer egypólusúvá vált, miközben új potenciális pólusok (Kína, India, stb.) felemelkedése gyorsul fel. Egyszerre fut a hatalmi-politikai-katonai koncentráció, és a politika általános leértékelődése és díszfunkcionalitása. *(nem a történelem vége az egypólusú világrend tézise)*

23. A kezdetben egymással is harcban vagy konfliktusban lévő amerikai, európai és harmadik világbeli globalizációs törekvések részben versenyeznek, részben kontrollálják egymást, részben igazodnak egymáshoz, részben kioltják, sőt megszüntetik egymást. *(a kontinentális globalizációs erőcsoportok és versenytechnikák harca tézise)*

24. Az új globlokális világrendben lelepleződik a képviselői, manipulált, rejtett diktatúra típusú demokrácia, s egyre nyilvánvalóbb, hogy új, részvételi alapú, emancipatív, egyúttal elektronikus demokráciára van szükség a világszerkezet minden szintjén és a globalizációs szintek között is. *(részvételi poszt-demokrácia tézise)*

25. Az egyre jobban egységesedő – ám részben még piaci alapú-hagyományú, részben transznacionális megapol típusú (megapoliumokat létrehozó), részben továbbra is államkapitalista, részben pénzpiac központú újkapitalista, részben tudásalapú posztpiac jellegű – összetett világgazdasággal szemben az új globális világvalóság kevésbé egységesül, kontinensekként és kultúrákként megőrzi részleges önállóságát, egyediségét. *(strukturálódó mega-gazdaság és kevésbé egységesülő világkultúra tézise)*

26. A globalizáció részben megőrzi és továbbmenti a pénzpiac központú újkapitalizmust, miközben az újgazdaság különböző törekvéseivel (tudásközpontú, erkölcsközpontú, szociális központú, spirituális központú, stb.) részben fokozatosan ellehetetleníti, átalakítja, továbbépíti az elavult posztliberális újkapitalizmust. *(pénzközpontú újkapitalizmus és értékközpontú posztkapitalizmus tézise)*

27. Az ezredforduló utáni civilizáció nem konfliktusmentes, ellenkezőleg, az eddigi integrált gazdasági-politikai-tudásbeli válságtípusok mellett új és kifejezetten globális válságforrások demonstrálódnak. Az univerzális ökológiai válságok, az új nemzetközi és lokális politikai-katonai konfliktusok, vagy a kontinentális és államokon belüli társadalmi megosztottságok gyökeresen új – nem erő- és eszközfölényre épített - megoldásokat követelnek. *(új és totális krízisek kezelhetőségének tézise)*

28. Európában a hosszú, elnyúlt, majdnem parttalan modernitás, amit az ötvenes évek óta egy rövid globális utójáték, a posztmodernitás folytat, a következő egy-másfél évtizedben valószínűleg gyorsan, teljesen és látványosan felszámolódik. Ahogy a modernizmus, úgy a posztmodernizmus is véget ér, az egyszerre lineáris és nem lineáris történelem időben előre és hátranyúl új alternatívákért. *(posztmodernitás vége után új történelmi téridő jön létre tézise)*

29. A fejlett euroatlanti civilizáció – különösen az elmúlt száz évben – elvesztette spirituális és/vagy szakrális jellegét, ám az inga most elindult visszafelé, s a széleskörű elvilágosodást fokozatosan felváltja egy új típusú transzcendentális világkép és életgyakorlat. A metafizikát megtagadó fizika kora, az ipari-indusztriális kor véget ért, amelyet felvált az új fizika, az új metafizika, az új szakralitás egyesített korszaka. *(elvilágiasodott individualizáció helyett új spiritualizmus és/vagy vallásosság szerveződik tézise)*

30. A globalizáció két párhuzamos szellemi/spirituális folyamat: egyfelől a felvilágosodással kezdődő a posztmodernben kiteljesedő ateizmus diadala, másfelől a modernizmus-posztmodernizmus mögött szintén kiteljesedő új teizmus kibontakozása. Ma

még nem érdemes megjósolni, hogy a két szellemi-spirituális folyamat kioltja egymást, vagy az egyik győztes, a másik vesztes lesz, vagy a kettő – feltehetően magasabb szinten – egységesül (*ateizmus-teizmus párharca helyett szellemi-spirituális párbeszéd tézise*)

31. A történelem során különböző méretű-kihatású és különböző típusú globalizáció és lokalizáció volt, s ami az ezredforduló után és a következő fél évszázadban megformálódik, az totalitásában, összetettségében, jellegében, kockázataiban, avagy típusában gyökeresen új világtörténeti és világlényegű modell lesz. (*új globlokalizmus/lokglobalizmus tézise*)

32. Az igen/nem logikával csak torzán leírható új globalizáció már születésének idején „megszervezte” a globalizáció-kritikai gondolkodást, és az ezt képviselő társadalmi csoportokat, sőt virtuális hálózatokat, amelyek előkészítik a paradigmaváltó alternatív globalizációt. A kvantumlogika azonban nem számolja fel a jó és a rossz megkülönböztetését. (*a tegnapi globalizáció kikényszerít(het)i az alternatív globalizációt tézise*)

33. Az új és még újabb globalizáció/lokalizáció – és ennek minden új elágazása – minimum három-öt évenként újraszabja a globális téridőt, harminc-ötven év múlva visszanézve számos újabb globalizáció-stációt fedez majd fel. (*néhány éven belül mindig új globalizáció tézise*)

34. Az integrált-integráló globalizáció szükségképpen egyesített globalizációelméletet és/vagy filozófiát követelne, ami elképzelhetetlen az egyesített elmélet (metaelmélet) kidolgozása és elterjesztése nélkül. Ez egyúttal az „égi” és a „földi” Abszolútum egyesített valósága/nemvalósága. (*a globalizáció metafizológiájának hiánya tézis*)

35. Stb.

Számos *további* globalizációs tézist fogalmazhatnánk meg. Például tegyük fel azt a kérdést, hogy az új globalizáció keretei között egy-egy országnak, vagy régióknak egyáltalán lehet-e *magasabb szintre* lépni? (Íme a válasz, avagy az n-dik tézis:) A globalizáció szerkezeti szintjei között szerencsére *tényleges és virtuális átjárók* alakultak ki.

Az ezredfordulóra a közvetítő csatornáknak *két típusa* alakult ki. A globalizáció többszintes világának *közvetlen* vertikális és horizontális bejárói-átjárói: a világgazdaság, a világpolitika, az információs világrendszer és például a médiarendszer struktúrái, hálózatai, folyamatai. A globális és a lokális világ között gyors és széles összekötő, kétirányú csatornákat képeznek a globális gazdaság, a globális politika és az előbbi kettőt is bemutató és fejlesztő információs és kommunikációs rendszerek (telefon, rádió, televízió, internet, stb.) intézményei és tevékenységei.

A globalizáció *közvetett* bejárói és átjárói más szférákban, más rendszerekben-alrendszerekben jöttek létre: a világtársadalomban, a globális tudásrendszerekben, a világkultúrák és a világvallások világában. A globális és a lokális világ között itt egyelőre lassabbak, szűkösebbek azok a *közvetítő-összekötő csatornák*, amelyek a társadalmak-rétegek, a tudáshálózatok, a kultúrák és a vallások, valamint az erkölcsi felfogások között vannak.

A világszerkezeti szintek között és a szinteken belül az együttműködéseknek van egy harmadik típusa is: a *technológiai „szövetek”*. Az egymást hajtó-folytató technológiai forradalmak és váltások terítik be, járják át a világszerkezet minden szintjét és hálózatát. Ha vannak kiépített piaci és intézményi átjárók, ha nincsenek, az új technológiák gyakran – akár a társadalmi ellenállások ellenére is – gyorsan elterjednek, és elfogadásra találnak.

A világszerkezeti átjáróknak van egy negyedik típusa: az *ökológiai kapuk, kapcsolathálózatok*. Jelenleg a földi civilizáció legnagyobb konfliktusát jelzik a természeti és környezeti katasztrófák közeledése, bekövetkezhetősége, amelyek azonban többségükben egyáltalán nem lokalizálhatók lokális és kontinentális szintekre. Egységesen hatnak a világszerkezet minden szintjén. Ám a globális természeti-ökológiai problémák *valódi problémái* nincsenek még feltárva, holott egyre több új (posztnormál) tudományos felismerés utal arra, hogy a természeti krízisek pusztán anyagi-fizikai-természeti valóságként nem kezelhetők.

A várható ökológiai válságok, s az általuk okozott félelmek így univerzálisak, csakhogy a kríziskezelés globális-lokális gyógymódjai *egyáltalán nincsenek még kitalálva*, ám valószínűleg ezek sem lehetnek mások, mint univerzálisak. A fizikai valóságban megnyilatkozó ökológiai problémák is mindenkit érintenek, s csak minden szereplő segítségével, egyszerre *globálisan és lokálisan* oldhatók meg.

Mindez azonban "csak" a globális-univerzális valóság egyik oldala, a másik oldal *a globális-univerzális kollektív tudat posztvalósága*.

4. A globális belső erőter, avagy a lokalizáció

A globalizációs-lokalizációs földi világszerkezet „alsó” egyharmada már egyértelműen *a lokális valóságok/világok* rendszere és hálózata. Ez egy egyszerre vertikális és horizontális.

Először egy hatásos *példabeszéd*, mert van olyan társadalomtudós (Z. Bauman, 1998), aki egyenesen azt feltételezi, hogy „lokálisnak lenni egy globalizált világban a hátrányos társadalmi helyzet és leépülés jele”²². Ma, mintegy tíz évvel később. akár azt is mondhatnánk, hogy lokálisnak lenni a globalizált világban előnyös társadalmi helyzet és a felépülés jele. Az igazság valahol a *két állítás között* lehet.

A földi globalizáció *belső erőterén* most csak a lokális (nemzetállamokon belüli) erőtereket értjük. A lokális téregyüttesek (gazdasági, társadalmi, oktatási, kulturális terek) szükségképpen a *globalizált/mondializált térben* léteznek, globalizált belső erőterek, ugyanakkor a globális terek szintén szükségképpen lokalizáltak, avagy lokalizált külső erőterek, amelyek között a *közvetítő terek, tércsatornák, térátjárók* vezetnek át. Ez a nemzeti és nemzetállami szint, illetve a nemzetállamok határaihoz kötött, ám a határokon átnyúló szubregionális terek.

Ebből azonban *nem következik* automatikusan: 1. A globális és lokális kapcsolatok *kizárólag* a nemzeti/nemzetállami közvetítő rendszereken keresztül jönnek létre. 2. A lokális (és a globális) terek izoláltan, önmagukban, tudatosan *elszigetelve is* létezhetnek és működhetnek. 3. A közvetítő nemzeti/állami szint „*csak*” a *közvetítést* vállalhatja, elvesztve minden autonómiáját és saját cselekvőképességét.

Ha ez a három konklúzió helytelen, akkor ezekből *logikus konklúziók* vonhatók le: 1. A globális-lokális oda-vissza kapcsolat egyik jellemzője, hogy „*ugráló természetű*”: számos esetben képes „átugrani” a középső közvetítő rendszeren. 2. A lokális terek izoláltságát felszámolta a *mindenhova behatoló* globalizáció, ami ugyanakkor nem jár együtt a lokalitások autonómiájának teljes elvesztésével. 3. A közvetítő szinten (nem elsősorban a nemzetek, hanem inkább az államok) *részleges önállósága* megmarad, s számos olyan intézményes lépést tehetnek, amelyekkel komoly befolyást gyakorolhatnak a globális-lokális térre, vagy valamelyik pólusára.

A globalizáció és különösen a lokalizáció a *természeti-földrajzi térhez* kötött. A lokális teret meg sem tudjuk nevezni, ha nem mondjuk meg, hogy melyik tájhoz, környezethez kötődik. Nincs lokális tér: *földrajzi-táji tér nélkül*.

A térségi szintek elméletének részeként az egyik legjobb hazai regionalista (Nemes Nagy J. 1998) a terek vertikális tagoltságának három jellegzetes formáját különbözteti meg: a) a szintekre osztottság egymás feletti elhelyezkedést, magassági tagozódást jelent; b) a társadalmi-gazdasági reálszerveződésben az egymásra épülés relációja vertikumokat alakít ki; c) az irányítási mechanizmusokban a függés, az alá-fölérendeltség hierarchiákat,

---

²² Zygmunt Bauman, 1998: Globalization: The Human Consequences, Polity Press (magyarul: Z. Bauman: Globalizáció, a társadalmi következmények, Szukits Könyvkiadó, 2001) pp.17

hierarchizáltságot hoz létre²³. Ezt a klasszikus, az ipari (és szocialista) korra jellemző vertikális tagoltságot aztán az új típusú globalizáció-lokalizáció rendszeren „felszántotta” és összetette tette.

A lokális tér régi és új szerkezete ma már egyre világosabban feltárható. Ez jelenleg szintén összetett tér, vagy téridő, amely nem mindig egybefüggő térhálózat. Valahogy így néz ki a magassági tagozódása: 1. regionális tér, avagy felső lokális tér; 2. megyei (és nagyvárosi, középvárosi) tér, avagy lokális középső tér; 3. mikro (például: kistérségi) tér, avagy alsó lokális tér; 4. települési (kisvárostól aprófaluiig) tér, avagy a helyi tér. Ez tehát osztott – négyzetes - szerkezet, amelyben a szintek között egyrészt hierarchikus, másrészt egy-egy szinten párhuzamos és hálózati kapcsolatok (a régi hierarchiákat széttördelő horizontális rendszerek) is kialakulnak. A négyzetes szerkezet hol tartós, hol pedig - a megváltozott kor miatt – gyorsan átalakuló.

A globlokalizáció *nem azonos* a lokglobalizációval. A globlokalizáció (saját felfogásunk szerint) olyan modell, amelyben inkább a globalizáció, a lokglobalizáció pedig olyan formáció, amelyben a lokalizáció domináns, vagy egyensúly van a globális és lokális pólus között.

A lokalitás (vagy a lokális tér) egyszerre *univerzális és helyi* jelenség. A földi civilizációban minden korban (ott is, ahol már korán voltak kontinentális vagy fél-globális folyamatok és viszonyok) a lokális általános jelenség volt. A történészek sokáig úgy gondolták, hogy az emberiség születése eleve lokálisan jött létre, az emberiség kezdetben csak lokális volt, ma már viszont egyre inkább az a felfogás erősödik, hogy a genezis egyszerre lehetett univerzális, kontinentális és lokális; különösen akkor, ha különböző, egymástól eltérő emberiség-csoportokat feltételezünk.

A hely (a konkrét hely) generális funkciói *az új világszerkezetben és a világszerkezet „alján”* eltérőek. A lokális világ – talán már kezdetben is, de később egyre inkább – mindig is hordozott generális, vagy akár globális funkciókat. Generális funkció volt például: az egyéni és közösségi élet fenntartása, az ember-természet kapcsolat harmonikussá tétele, az univerzális és lokális tudás megnevezése és továbbadása, az egyéni és csoportos tudatok tudatosítása és emelése. Amíg nem volt globalitás, általában a lokalitás vette fel a globalitás funkcióit. Az ember az időszámítás előtti évtizedekben is univerzális lény volt, akkor is, ha a többség társadalmilag vagy gazdaságilag alapvetően a lokalitásban élt. Az ember és közössége mindig is univerzálisan gondolkodott és cselekedett. Ezt akár nevezhetjük most a lokalitás szubsztanciális jellemzőjének.

Az információs társadalom teoretikusa (M. Castells, 2003) vezette be az „*áramlások tere*” fogalmát. Erről a következőket írja: „A történelem folyamán a legtöbb emberi tevékenység egyidejűsége a szomszédságon, a térbeli közelségen nyugodott. De mi van ma, amikor együttműködhetünk a valós időben, fizikailag mégis egymástól távol? Az egyidejűség ugyanaz, de már egészen más térben zajlik, mivel a telekommunikáció és a számítógép egyszerre két vagy több különböző helyen is lehető teszi ezt. Ez a tér tehát az áramlások tere: egyfelől ebben zajlanak az elektronikus folyamatok, másfelől azoknak a helyeknek a hálózatát is jelenti, amelyeket egy közös társadalmi tevékenység köt össze elektronikus áramkörökön és a kapcsolódó segédeszközökön keresztül.”²⁴ Az *egyszerre egyidejű, de többterű valóság* azt is jelenti, hogy új típusú univerzális/globális tér jön létre.

A *funkcionális és szubsztanciális* lokalizáció hasonlít a funkcionális-szubsztanciális globalizációhoz. A modernizáció felerősítette, és tartósan szétválasztotta a lokális világ funkcionális és szubsztanciális elemeit. Ma a lokális világ is felfogható úgy, mintha ez dominánsan csak funkcionális térvilág lenne, ám ez azért látszik ilyen egyoldalúnak, mert a

²³ Nemes Nagy József, 1998: A tér a társadalomkutatásban (Budapest) pp. 106-107

²⁴ Conversations with Castells, 2003, Polity Press Ltd. Cambridge (magyarul: A tudás világa Manuel Castells, Manuel Castells és Martin Ince beszélgetése, Napvilág Kiadó, 2006) pp.61

globális világból is elsősorban a funkcionális folyamatokat érzékeljük, s hajlamosak vagyunk az összetett viszonyrendszereket kézzelfogható brutális jelenségekre egyszerűsíteni.

A lokalitás *örök jellege* ismét prioritást kap. A régi korokban evidens volt, hogy az egyén mélyen belegyökerezik a hely „földjébe”, noha szellemileg, vagy spirituálisa a végtelenben létezik. Az elmúlt kétszáz évben a civilizáció fejlett térségeiben a helyhez kötött gyökereket elmetszette, vagy megritkította az ipari gazdaság és társadalom. Ezért nem lehet meglepő, hogy a durva globalizáció hatásainak ellensúlyozására is társadalmi igényné válik a lokalitás örök jellegének és szépségének visszaállítása. És nem nehéz feltételezni, hogy a lokalitás újrateemtése után majd növekszik a társadalmi igény az ember univerzális jellegének és szépségének visszaállítására.

Az egyik *legjellemzőbb paradoxon*, hogy a tudományban (szociológiában, társadalomföldrajzban, stb.) egyszerűen nincs, vagy csak töredékes a *lokalizáció-elmélet*, noha – szemben a globalizáció értelmezésével – a lokális tér és erősödő lokalizáció általában élvezi a tudomány szimpátiáját.

A lokális gazdasági tér *gazdaság-típusai*: a) nem piaci gazdaság; b) lokális piaci gazdaság; c) lokális gazdaság nemzeti piacra; d) lokális gazdaság globális-kontinentális piacra; e) lokális tudásgazdaság; f) lokális posztpiac; stb. Sem a globális tér, sem különösen a lokális tér nem írható le csak a transznacionális gazdaság folyamataival és profit szemléletével. A lokális tér érthetően (egyszerre a globalizáció hatására és a globalizáció ellensúlyozására) nagyon bonyolult gazdaság-modelleket „kever”, „rangsorol”, „priorizál”, vagy éppen „egyesít”.

A lokális *társadalmi tér* típusai és folyamatai kevésbé feltártak. Ha nincs lokalitás elmélet, vagy általában kimerítő a térelmélet, akkor szükségképpen nincsenek megfogalmazva a helyi társadalom típusok, vagy a társadalmi tér modellek. A probléma az, hogy már egyetlen helyi társadalom sem ártatlan, s nem mentes a különböző külső befolyásoktól és szinte minden helyi társadalmi tér csak részben függ a helyi környezettől és a helyi hagyományoktól. Sokan állítják, hogy minden egyes társadalmi tér egyedi, s gyakran szabálytalan, miközben érdemes felismerni, hogy a nagyon eltérő lokalitás típusok között is vannak nagyon hasonló típus-csoportok. Nem véletlen például, hogy egy-egy földrajzi térnek milyen a településszerkezete, amely ugyanakkor gyakran már nem felel meg az új korok társadalmi vagy szellemi követeléseinek. Csupa disszonancia, csupa paradoxon.

Egyaránt szerkezet- és folyamatképző erő a belső állapot, kapacitás és a külső – a nemzeti közvetítő szinttől is „torzult” – külső állapot és kapacitás, s mind a kettőt gyakran keresztbeveri a megmerevedett viszonyrendszer, részben a központi állam politikai-uralkodó akarata, vagy például az oktatási rendszer elavultság vagy fejlettsége.

A lokális *tudásterek és kultúraterek* fontossága folyamatosan növekszik. A mostani ezredforduló óta – talán korábban nem látott mértékben és erővel – előtérbe került a lokális terek, lokális térszintek, a lokális térfolyamatok tudás- és kultúra tartalma. Ma végképpen önálló jelleggel beszélhetünk – szintén különböző típusú - tudásterekről, kultúraterekről.

A lokális gazdasági-társadalmi terek időnként elválhatnak a *természeti-földrajzi terektől*. Nagyon érdekes, hogy egyszerre van *szoros és laza* kapcsolat egy-egy környezet- és a tér-típus között. Az érintetlen, virágzó természeti-környezeti terek elsősorban ott vannak, amelyeket a civilizáció nem ért el, vagy nem rombolt le; ilyenek például a második természet nélküli terek. Evvel ellentétes helyzet az, ahol csak a második természet maradt, ilyen például minden lerombolt és már elhagyott ipari környezet, ahol azonban természeti-környezeti újratelepítéssel lakóparkot, lakóközösséget hoztak létre.

A térszerkezet szintek és a térállapotok összefüggései tisztázatlanok. A lokális világon belül a magasabb térszinteken (például a regionális szinten, avagy a lokális felső világban) jobb-e a térállapotok? Egyfelől van olyan tapasztalat, hogy – ahogy megyünk lejjebb a tértársadalom meredek lejtőin – mindig rosszabb helyzetű, mindig hátrányosabb, mindig

kiszolgáltatottabb, mindig deprimáltabb a lokális világ. Másfelől van például olyan tapasztalat is, hogy egy virágzó, prosperáló, civil csoportoktól²⁵ erős lokális (lenti) világ felett politikailag tehetetlen, vagy éppen visszahúzó, gazdaságilag ellenérdekelt, s a helyi piacot leépítő, vagy szellemileg elmaradt, vagy csak felkészületlen magasabb (megyei-regionális) valóság funkcionál.

A lokalitás, mint *új folyamat* - ez talán a legérdekesebb változás. Az elszigetelt, jobbára érintetlen lokalitás, vagy a lokalitás feje felett viharfelhőként elvonuló globalizáció önmagában nem vált ki érdeklődést. Az *új lokalizáció* jellegzetességei: (1) Nem vagy alig marad érintetlen lokális világ; (2) A lokalizáció erősíti azt a folyamatot, vagy legalább esélyt teremt arra, hogy a lokális világ védjen a globalizáció negatív folyamatai ellen, s ugyanakkor a lokális világ versenyképes elemet beemelje a globális térbe; (3) A lokalizáció alapvetően önérdékű, de világosan felismeri, hogy csak a befelé forduló stratégia nem lehet sikeres; (4) A lokális világ egyaránt hátrányosnak érzi magát a globális és nemzeti/állam szereplőkkel szemben, ám a lokalitások egyelőre általában nem lázadnak, nem fognak össze, ritkán törekszenek tudatosan autonómiára; (5) A lokalitás társadalma nem hatalom-központú, s folyamatos rákényszerül arra, hogy saját civil társadalmára építsen.

A lokális terek együttes és belső – strukturált – *részleges autonómiái*. A lokális világ sem korábban, sem ma nem gondolhat teljes autonómiára, ám ugyanakkor az sem igaz, hogy semmi esélye sincs a legszerényebb önállóságra sem. A kérdés az, hogy a részleges autonómiák hogyan tarthatók meg, vagy növelhetők, illetve nem kevésbé fontos, hogy miben érdemes, s miben nem önállóságra törekedni. Nem önmagában a politikai önállóság a tét, hanem a belső részvételi demokrácia, vagy nem önmagában a gazdasági szabadság a cél, hanem a neoliberális gazdasági modell átváltása más típusú (tudásközpontú, közösség érdekű, erkölcs orientált, poszt piac jellegű) gazdasággá.

Ulrich Beck állítása korrekt és elfogadható, amikor azt írja, hogy a „lokalitásnak nem tradicionális reneszánsza jön el, ha sikerül a helyi sajátosságokat globálisan elhelyezni és ebben a keretben konfliktusok közepette megújítani”²⁶.

A lokalizáció speciális *kritikamentessége, s utópia-központúsága* egymást erősíti. A lokalitás számos esetben az otthonosság, sőt az egyetlen megmaradt otthonosság példája. A lokalitás a személyesség vélt vagy valóságos mentsvára, de ez a feudális-paraszti világ föld-és környezet központú személyiségének átmentési reménye. A lokalitás a késő középkori, kora kapitalista – még jórészt befelé forduló – kisvárosi utópiájának felelevenítése. A lokalitás: a szigetálm. A zavaró külső világ (nagyvilág) távortartásának programja. Az önellátó, alapvetően nem piaci típusú helyi gazdaság visszasírt gyakorlata és a közvetlenségben fürdő helyi társadalom újratemtett ideája. Végül is: egy soha nem volt közvetlenség-otthonosság utópiájának megteremtése, amely az európai lokális világok egy részben közvetlenül-nyíltan, másrészben közvetve-burkoltan napi programként is megjelenik. Olyan idea, amit nem kísér kritika, hiszen fizikailag nem létezik, s miután főként lelki-szellemi program, a nem létező valóságot idő előtt nem lehet támadni. Furcsa paradoxon: egyrészt nincs lokalizáció ellenes mozgalom (amelyet akár a globalizáció hívei támogathatnának), de nincs lokalizáció pártoló európai vagy univerzális mozgalom (holott a lokális világot évszázadok óta gyakran kizsákmányolja²⁷ a nemzeti/állami fő hatalom, most

---

²⁵ „...a politika feladata nemcsak az aktivitás lehet, hanem éppenséggel az is, hogy a kormány ne álljon az olyan egyének és közösségek útjába, akik és amelyek társadalmi tőkét igyekeznek létrehozni a maguk számára”

Francis Fukuyama: im. Pp. 366.

²⁶ Beck, Ulrich, 1997 Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung, Duhkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997 (Magyarul: Beck, U.: Mi a globalizáció? Belvedere Meridionale, Szeged, 2005, pp. 57

²⁷ Nem feladatunk most egy új kizsákmányolás elmélet felvázolása.

pedig szintén gyakran – de új módon – kizsákmányolja a globális gazdasági-politikai hatalom).

A lokalitás létező, megkerülhetetlen, részben önálló valóság, ám csak kivételes esetben egyezik meg a hozzáfűzött ideákkal. Nem a jövő záloga, de nem csak a múlt múzeumi relikviája. Nem a jelen paradicsomi állapota, hiszen többször az elmaradottság és szegénység létformája és szimbóluma, viszont potenciálisan az új földi civilizáció egyik reményteljes szintje. Ha *enyhül*, ha *erősül* a globalizáció, szinte minden ember *elsősorban* a lokális világban él.

5. A történelem és a történelmi tudat új értelmezése

A történelem mindenekeelőtt nem más, mint az *idődimenzió* és az idődimenzió folyamatos létrejövése. A történelem nyilván mindig kötődik *térhez, tájhoz, országhoz*, de a történelem folyamata nem csak a valóságos-konkrét történelem, esemény, vagy történelmi alakzat, hanem az adott történelemről szóló (idő- és kultúrafüggő és ugyanakkor idő- és értelmezések feletti) emlékek, tudások, reprezentációk. És akkor nem beszélünk még a kollektív tudat és tudattalan egyszerre időhöz-térhez kötött és nem kötött változatairól; ezért nem valószínű, hogy létezik objektív múlt-, jelen-, vagy jövőtudat.

A globalizáció kiterjedése és általánossá válása a kontinensek/országok szerint parcellázott időt és teret egységesítette és kiemelte az euroatlanti történelem-felfogások korlátozott és elfogult értelmezési dimenziójából, miközben az egyes ember által megélhető – jórészt mediatisált – globális-univerzális téridő „homlokán” újra valóságos/jelképes ablakokat nyitott a metaverzumra és azon túl a szellemi és transzcendens téridő-vektorokra.

Az új globalizáció és lokalizáció – a széleskörű tévedés ellenére – szintén nem egyszerűen korhoz kötött, nem kizárólag kortermék. A kötöttség-nemkötöttség arányán lehet vitatkozni, de az új világszerkezet egyszerre *korfüggő* és *korfüggetlen*. Ezt nem olyan nehéz belátni, s az is feltételezhető, hogy nem egy, hanem akár számos tér-idő dimenzió létezhet.

A globalizáció és lokalizáció a földi civilizáció *általános és szüntelen* törekvése. Ez akkor is így van, ha nagyon sok korszakban azt feltételezték, hogy az adott világbirodalom (pontosabban a részvilág birodalma) azonos az egész civilizációval. Az időszámítás előtti vagy utáni évezredekben – valószínűleg minden kontinensen és minden kisebb-nagyobb korszakban – egyszerre volt általános vágy a terjeszkedés (a kilépés a makrovilágba, az ismeretlenbe jutás, az új kontinensek keresése, a birodalmi határok kitolása, a szellemi univerzumok kutatása, stb.) és a mikróvilág befele fordulási vágya (a törzs központúság, a család felértékelése, a gyülekezet fontossága, a faluhoz-városhoz kötődés, a személyes tudatba lépés, de az elvonulás és kivonulás is, stb.).

Kiss Endre egyike volt azoknak, akik megfogalmazták a globalizáció, a nemzetállamiság és a nemzetállami szint alatt lokális szint megkülönböztetését, ám felvetette, hogy ez nem statikus, hanem *dinamikus hármasság*. ”Ezért e három szint erőviszonyaira feltett kérdést is módszertanilag módosítani kellene ilyen meggondolások miatt (’melyik az erősebb?’). Pozitívan ez azt jelenti, hogy a szintek közötti erőviszonyok változhatnak.”²⁸ Optimális esetben a három szint között valamilyen *erőegyensúly* van, ma azonban még távol vagyunk ettől az optimális helyzettől.

Az egyén alternatíváiban most egyszerre *mennyiségi és minőségi* változás van. Mindenki kiszakad, kilép a maga saját világából: az individualizáció minden korábbi lehetőségénél totálisabb. Sokak számára válik lehetőséggé, hogy keresztül-kasul utazzon a bolygónkon, vagy legalább is virtuálisan bejárja a földi világot. Ma a civilizáció globálisan láthatóvá, átélhetővé vált, az egykori részleges és korlátozott globalizációk kitágultak, az

---

²⁸ Kiss Endre: i.m. 403.o

állam- és kontinenshatárok nem (vagy kevesebb) akadályt jelentenek, szinte minden egyes ember tud az egész emberiség létezéséről, mert az új információs-kommunikációs technológiák révén a földi tudat, a civilizációs tudat, az emberiség tudat mindenkit integrál és valamilyen mértékben egyesít. A töredékes tér – földi értelemben – totális tér, a térszerkezetnek vannak fenti, középső és lenti szintjei.

A földrajzi globalizáció egybefonódik a *gazdasági globalizációval*, amelyet segít az *információs globalizáció*. Ám ne essünk túlzásokba, vagy ne fogadjunk el primitív sémákat: ahol globalizáció van, ott lokalizáció is van. Ahol a multinacionális cégek gyökeret eresztettek, ott nem szűntek meg a nemzeti vagy regionális gazdasági társaságok. Ezek a változások viszont már igen korfüggőek, vagy azt is mondhatjuk, hogy erősen tér és idő függőek. Ha csak az elmúlt kétszáz év történelmét vizsgáljuk, felismerhetünk átfogó nagyobb és részleges kisebb korokat. Ebből érthetően az is következik, hogy a jelen is valamelyik korszaknak része, sőt a jövő sem lehet teljesen korfeletti, vagy egyelőre nem szabadulhat meg valamilyen típusú korkötöttségtől.

A globalizáció és globlokalizáció átfogó folyamainak bemutatásnál kitértünk arra is, hogy a civilizáció spirituális vagy transzcendens élete túlgördült egy hosszabb hullámvölgyön, s egyre markánsabban látszik, hogy elsősorban Észak-Amerikában, de még Európában is kollektív érdeklődés van a spirituális-transzcendens, sőt a vallási értékek, s életformák iránt. Ez akkor is igaz lesz, ha újabb hullámvölgyek jönnek, vagy jöhetnek majd. Közben egyre-másra jelennek meg a *spirituális gazdaság- és társadalomelméletek*.

Érdekes F. Fukuyama megjegyzése: „De bármit is gondoltak és vártak a teoretikusok a modernség kezdetén, azóta nem csupán a harcoskultúrák elpolgáriasodása ment végbe, miközben az érdekek átvették a szenvedélyek helyét, más is történt: a gazdasági élet spiritualizálódott, s azokkal a versengésre készítő energiákkal gazdagodott, amelyek korábban a politikai életet táplálták. Az emberek gyakran nem úgy cselekszenek, mint racionális jólét-maximalizálók, hanem a társadalmi helyzetükhöz tartozó erkölcsi értékrend számos elemét is érvényesítik gazdasági tevékenységükben.”²⁹

Magyarország (és minden más ország) körül így *a külső erőter globalizálódott, s globalizált térszerkezet* jött létre, amely nem hasonlít a huszadik századi eleji és középi térvilágra. Európában véget ért a kapitalista, ipari gazdaság korára jellemző térvilág, és az államkapitalista, politikai-uralkodó központú „szocialista” térrendszer szünetelt. Ami pedig az elmúlt két évtizedben születés közben van, az egy meglehetősen *új térvilág, vagy téridővilág*, amely már a tudásvezérelt új korszak törvényei szerint jön létre.

Az új történelemtudat az elmúlt kétszáz évet *két nagykorszakra* bontja: 1. A felvilágosodásban gyökerező modernitás (a modernség kora), amely a világ fejletlen térségeiben az ötvenes-hatvanas évekig tartott; 2. A modernitás után (vagy poszt-modern) kor, amely egyelőre a jelennel még nem fejeződött be.

Ugyanezt a mintegy kétszázadot leírhatjuk gazdasági-társadalmi fogalmakkal is: 1. A modernitás tekinthető az ipari gazdaság és társadalom (az Ipari Kor) időszakának; 2. A modernitás utáni időszakot nevezhetjük poszt-ipari kornak, vagy akár (némi kiszélesítéssel) információs kornak. A tértudomány az ipari korra szívesen használja a fordizmus kifejezést, az információs kor megnevezésében még bizonytalan.

A kelet-európai gondolkodás nem tehet úgy, hogy nem megtörténtnek tekinti a szovjet szocializmus félévszázados időszakát, így a történelmi folyamatot kapitalizmusra, szocializmusra, s a nyolcvanas évek végi és kilencvenes évek eleji rendszerváltások utáni korszakot – nem valami leleményesen – ismét kapitalizmusnak hívja. Ez a történelemszemlélet azonban nem nagyon tartható, mert a tényleges szocializmus sajátos államkapitalizmus és sok tekintetben klasszikus iparosítás volt, így talán helyesebb az elmúlt

---

²⁹ Fukuyama, F.1997: Trust, The Social Virtues and the creation of prosperity (The Free Press, New York); magyarul: Bizalom (Európa, 1997) 501.o.

kétszáz évet a *különböző típusú kapitalizmusok* egységes korszakának értékelni. Az elemzésben az a pikáns, hogy a felemás, késleltetett, meglehetősen összetett kelet-európai folyamat a huszadik század végére sem válhatott klasszikus kapitalizmussá. Ehhez már túlzottan késett és ehhez már beleütközött a posztmodern, posztipari, új világstruktúrába.

Hasonló folyamatok játszódnak le a civilizáció különböző második és harmadik világaiban, s talán az sem biztos, hogy az első (legfejlettebb) világban is valaha is volt tartósan – a tökéletes modellnek megfelelő – ipari gazdaság-társadalom, ami sokáig (mai szóval mondva) *foglya volt* a poszt-feudális struktúráknak és folyamatoknak. Már kérdés, hogy a korai, még részben feudális kapitalizmust ma már lehet nosztalgiával vizsgálni, mert például meglehetősen lokális jellegű és még eléggé otthonos volt, ám brutalitásában, kérlelhetetlenségben nem sokkal lehetett visszafogottabb, mint a késői, szintén csak a nyers érdekekre épített monopolkapitalizmus. Ezért is illúzió azt gondolni, hogy a különböző kapitalizmusok bármelyike is kedvezett volna a tényleges demokráciának, bár a kelet-európai „szocialista” demokrácia sokkal *kevésbé volt szalonképes*, mint a nyugat-európai – a fogyasztási szabadságra és a civil önmozgásra számító – demokrácia modell³⁰.

A jelen tehát: nem ipari kor, s aligha megérthető a posztipari logika alapján, nem a modernség kora, s valószínűleg már túllépett a posztipari gondolkodáson, nem információs kor, s feltehetően – különösen Közép-Kelet-Európában – se módja, se tere, se ideje, hogy kiérlelt információs modellt dolgozzon ki. Eljutottunk oda, hogy a történelmi nagymodellek tökéletlensége, a nagy modellek gyors és tisztázatlan leváltódása miatt nem is olyan egyszerű megfogalmazni, hogy ebben a nagyon is elnyúlt, már-már örök jelleget mutató tartós átmenetiségben *milyennek jellemezzük* a társadalmi tereket, vagy szűkebben a gyorsan változó térmezőket. Egy bizonyos: nevetséges, ha Magyarországon vagy Közép-Európában, vagy akár a globális világban továbbra is a fordizmusra koncentrálnak a legtöbb hangadó elemző-tervező szemléletünk. Ha például Magyarországon nincs fordista világ, nem gondolkodhatunk fordizmusban, „szocialista”, vagy posztszocialista-posztkapitalista fordizmusban sem.

Vége a múltnak, még akkor is, ha a múlt épületei, eszközei, intézményei még léteznek.

Ha a történelmi folyamatok miatt nálunk soha nem voltak klasszikus (tipikus) ipari régiók, vagy térségek, ha az új globalizáció-lokalizáció miatt már nem is jöhettek létre a „normális”, tisztán gazdaság központú régiók, ha Közép-Európa (vagy Magyarország) folytonos lemaradása miatt ismét nem teljesen tipikus információs régiók, vagy térségek születnek meg, akkor miért lenne helyes és tartható, hogy az ipari kor fordista tértudományának fogalmait, kiindulópontjait, összefüggéseit őrizzük meg?

De a meglepő kérdés nem ennyi. Van egy furcsa, feltáratlan, kimondatlan látens fordulat. Az új típusú globlokalizáció – egyre nyilvánvalóan – minket is, másokat is úgy *egységesít*, hogy különösen a gazdasági elkésettséget-lemaradást zárójelébe teszi, átugorja. Ha a nagymodell szintjén a Kárpát-medencei világunk – a világszerkezeten belül - már nem tipikusan összetett-összezárt második világ, hanem az első-második-harmadik világ egyidejűleg megy át *egy újabb összetett változássorozaton*, akkor *valami másról* kellene beszélnünk: 1. A korfüggetlen globlokalizáció nálunk is utat talál, részben szervesül, beépül; 2. A korfüggő globlokalizáció legalább részben felszámolja, átlépi, semlegesíti a korábbi lemaradottságokat; 3. Az elmúlt ötven-hetven év gazdasági-társadalmi hátrányai részben megmaradnak, összegződnek, s közben újabb – nem kevésbé súlyos – hátrányok alakulnak ki, s szintén összegződnek; 4. A korfüggő és korfüggetlen új világállapot egységesen válik talajtalaná és bizonytalaná, miközben egyfelől soha nem látott paradigmaváltások indulnak be, és másfelől pedig a civilizáció jövőképe hiánya miatt soha nem látott mértékben hiányoznak gyökeresen új paradigmaváltások.

---

³⁰ Az új demokrácia és állammodellt önálló könyvben fejtettük ki. Lásd: Ugrin Emese -Varga Csaba i.m.

A korfüggő és korfüggetlen globalizáció kiterjedése és evvel párhuzamos spirituálódása szükségképpen magával hozza az emberiség egységesülése alapkérdéseinek napirendre kerülését. „Az alapért folyt tehát a küzdelem, keresve a megalapozásnak azt az útját, amely az univerzum egészéhez vezet; a cél, mely előttünk lebegett, az örök, kezdet és vég nélküli lét volt, s minden törekvésük arra irányult, hogy e között és az emberlét közötti lényegi viszonyt tárjanak fel és biztosítsanak. Így lett az ember lényegét tekintve, lélekké, egy új értelemben: „halhatatlan lélekké”, melyet létviszony fűz ahhoz, ami soha nem vész el.”³¹Ez a törekvés folytatódik, s erősödik, s új világgállapot és új történelmi tudat felé mutat.

Akár azt is mondhatjuk, hogy a történelem *lassan kiszabadul* a politikai és gazdasági folyamatok kényszerhelyzeteiből, a történelem végre nem csak arról szól, hogy az egyén *fizikailag fenntartsa* magát, noha az egyre szaporodó emberiség még sokáig szembenéz majd az egyéni és kollektív éhezés rémével. A történelem ebben a században talán *lassan attól a kizsákmányolástól és alávetettségi félelemtől* is megszabadulhat, hogy a civilizáció funkcionálisan erősebb kontinensei, és hatalmai a globális térben folyamatosan előnyökhöz akarnak jutni, és az előnyök megszerzése érdekében kevés uralmi-hatalmi eszköz alkalmazásától riad vissza.

Mindehhez *új – méghozzá tudat- és tudásközpontú - világmodell* szükséges, s nem maradhat el az új világtörténelem megvalósítása. A globalizáció-lokalizáció és a globális tudat egyesített metaelméletének kidolgozása nem kevesebbet ambicionál, mint azt, hogy segítse az új, történelmileg is racionális világmodell előkészítését és valóra-válthatóságát.

Íme, újra és újra *szembetalálkozunk az idő dilemmáival*. Nos, *merre megyünk* tovább? Mi jöhet? A közeljövő a sokak által beharangozott *tudáskor*? És bármi is jön, milyen lesz az új lokalizáció? Marad-e a *hagyományos történelem*? Mi lesz az új történelem modell? A gyökeres új korszakot *tudatkornak* írják majd? A tudás és/vagy tudatkor lehetővé teszi-e, hogy az ember *halhatatlan lélekké* váljon?

6. A globális (kollektív) tudat és változatai

Napirenden van régóta *a társadalmi tudat elméletének* kidolgozása. Az emberek... „mélyen belül tudják, hogy az ember tudati állapota valahogyan – nem tudják, pontosan hogyan – befolyással lehet a többi ember tudati állapotára. Érzékeljük a létezését annak, hogy a tudat transzperszonális szinten terjed, és ha valaki egyszer csak azzal áll elő, hogy kidolgozott egy elméletet, vagy kísérleti eredményekkel igazolni tudja ennek a valószínűségét, úgy érezzük, hogy kezünkben van végre a bizonyíték, amit mindig is akartunk.”(Stanislav Grof, 1999)³²

Hipotézisünk nyilvánvaló: *van kollektív tudat*. Az európai kultúrában először főként csak az tudatosult, hogy létezik kollektív tudattalan, mint a emberiség múltjának kollektív tárháza. Közben a keleti filozófiák hatására felismerődött, hogy szintén létezik a *személyes tudat*, amely sokak szerint az egyetlen valóság. Evvel párhuzamosan viszont nem vált széles körben elfogadottá, hogy cáfolhatatlanul létezik a *magasabb rendű, univerzális tudat*, amely feltehetően részben vagy teljesen természetfeletti tudat. A már felismert dimenziók, tudatformák ellenére homályban maradt a *kollektív tudat*, mert az eddigi naturális-materiális valóságtapasztalatok és értelmezések jórészt kizárták az „ismeretlen föld” felfedezését. Hogyan magyarázhatjuk a kollektív *tudat mezőt*?

A társadalompszichológia helyett szívesebben részesítjük előnyben a válaszképesebb *társadalomtudat elméletet*, bár természetesen hiányzik egy átfogó, transzdiszciplináris,

³¹ Jan Patočka, 1988: Europa und Nacheuropa; Das Geschichtsschema, Praha, magyarul: Európa és az Európa utáni kor, Kalligram, 2001, 121 o.

³² Lásd: László Ervin (szerk), 1999: Stanislav Grof -László Ervin - Peter Russel: The Consciousness Revolution (Elf Rock, 2003); Magyarul: A tudat forradalma (Új Paradigma Kiadó, 1999), 83.o.

általános tudatelmélet is. Ennek értelmében vizsgálhatnánk, hogy a kollektív tudat sem csak önmagában-önmagától szüli a globális világ valóságát és illúzióját, hiszen egyrészt a kollektív tudat – hipotézisünk szerint - az abszolútum által (is) létrehozott tudatmező, avagy a kollektív tudat is kapcsolódik a *magasabb szintekhez*, másrészt szintén interaktív viszonyban van az *alacsonyabb szintekkel*, az egyes emberi tudatokkal. Vagy: minden kollektív tudatszint egységes tudatmezőt alkot.

Ha a globalizáció valóságáról azt láttattuk, hogy ahány értelmező gondolkodó, szinte ugyanannyi valóságkép, globalizáció-felfogás, akkor a globális tudatról – és változatairól – még *sokkal több* és gyakran *még inkább egymást cáfoló* teória vagy felfogás létezik. Jóformán teljes a szellemi zűrzavar. Már a közismert, vagy éppen a köz-félreismert alapfogalmakat (emberi agy, elme, psziché, lélek, tudat, én, szellem, illetve kollektív ész, lélek, tudás, vagy tudat, stb.) egészen másképpen definiálja például a fizika, a biológia, pszichológia, a szociológia, a filozófia (stb.) és a felsorolt tudományágak minden jelentősebb irányzata, iskolája.

Nincs helyünk az egyéni és kollektív tudat kategóriáiról eszme- vagy fogalomtörténetet írni. Ezért most sem tehetünk mást, minthogy – ahol erre lehetőség van – *kitérünk* a fogalmak magyarázatára. Ahol nincs rá lehetőség, csak utalásokat tehetünk. Mindenesetre most röviden összeállítunk, s bemutatunk egy lehetséges *fogalomtárat*.

A tudományos szakirodalomban tehát – noha a tudatelméletnek széleskörű az irodalma – *két alapvető bizonytalanság és tisztázatlanság* van: 1. Egy-egy *nyelvben* ugyanarra a tartalomra/jelenségre más és más kifejezést alkalmaznak. Ezért mindjárt rögzítjük, hogy szerintünk magyarul a *brain* az agy, a *mind* az elme, csak *consciousness* a tudat, s végül a tudatosság az *awareness*; 2. Egy-egy tudományág és a tudományágon belül gyakran sok szerző egészen eltérő módon értelmezi a csúcsgogalmakat, például nem lenne szabad a *mind*-ot *léleknek*, *szellemnek*, *tudatnak* fordítani, ugyanakkor például az elme nem azonos sem a bölcsességgel és sem a tudattal, de a tudat sem azonos sem a lélekkel, sem a pszichikummal, vagy nem keverhető össze az én (self) fogalma az egoval. Az *öntudat* viszont a kollektív tudatba is „benyúló” személyes tudatnak az észlelése, és az erről az én-tudatról tudott/nemtudott tudatkép.

A kollektív tudat fogalmát első között Emile Durkheim vezette be a tizenkilencedik század végén: „két tudat lakik bennünk: az egyiknek az állapotai mindegyikünkben egyéniék és csak ránk jellemzők, míg a másik állapotai az egész társadalomra nézve közösek.”³³ Felfogása szerint a társadalom minden tagjában jelen van egy *azonos és közös tudattartalom*, bár ugyan az egyéni és a kollektív tudat különbözik egymástól, ugyanakkor egységet is alkotnak és kölcsönösen függenek egymástól. Egyúttal feltételezte, hogy a kollektív tudat viszont független az egyének *létfeltételeitől*, amelyek mulandók, viszont a kollektív tudat megmarad és összeköti a nemzedékeket.

Sokáig ez volt a véleménye: a kollektív tudat „egészen másmilyen tehát, mint az egyéni tudatok, bár csak az egyénekben valósul meg.”³⁴ Később már eljutott odáig, hogy a társadalmat újfajta pszichikus lénynek tettelezte, s úgy gondolta, hogy a vallás nem más, mint a kollektív lény sajátos gondolkodásmódja. Ebből következett az a felismerés, hogy a „az egyénekhez képest külső társadalmi tudat nem csak azokat az elemeket tartalmazza, amelyek a csoport minden tagjában azonosak.”³⁵ Ezért lehet olyan kollektív tudat, amely az egész tudatunkat teljesen lefedti, s lehet olyan is, ami nem fedi le teljesen a tudatunkat, sőt olyan is, ami szélesebb tartalmú, mint saját tudatunk.

---

³³ Durkheim, Émile, 1893: *A társadalmi munkamegosztásról*, Budapest: Osiris, 2001 (fordította Csákó Mihály). 117–8)

³⁴ i.m. 94.o.

³⁵ Némedi Dénes, 1996: Durkheim. Tudás és társadalom (Áron Kiadó, 1996)

A kollektív tudat így tartalmazza egyrészt azokat a tartalmakat, amely a társadalom minden egyénében *közösek és azonosak*, másrészt azokat is, amely *nem azonosak* a társadalom minden tagjában. Durkheimnek ezt a *kettős tartalmú* kollektív tudat fogalmát száz évvel később – tehát most, a huszonegyedik század elején – *átvehetjük, és kiindulópontnak* tekinthetjük.

Hasonlóképpen visszanyúlhatunk a *társadalmi tudattalan* fogalmához, amelyet Karl Gustav Jung dolgozott ki, s ami ma ugyanúgy érvényes, mint E. Durkheim társadalmi tudat értelmezése. Jung nevezetes állításai így hangzanak: „Meg kell különböztetnünk a személyes tudattalant és egy személytelen vagy személy fölötti tudattalant. Az utóbbit kollektív tudattalannak is nevezzük, mivel ez független az egyéntől, és teljesen általános, tartalmát mindenütt megtalálhatjuk, ami a személyes tartalmak esetében természetesen nincs így.^{36,37} A kollektív tudattalan így a személyes elveszett emlékek, elnyomott kínos képzetek, küszöb alatti személyes tapasztalatok, tudatosságra éretlen tartalmak mintájára szintén elveszett ősmintákat, kollektív emlékeket, elnyomott régi tapasztalatokat, időtlen szimbólumokat egyesít.

„A kollektív tudattalan egy olyan világ képe, amely ősidők óta alakult ki tapasztalatok lecsapódásából és ezeknek a priori voltából. E képből bizonyos vonások, az ún. archetípusok vagy dominánsok az idők folyamán pontosan körvonalazódtak, Ezek uralkodnak, ezek az istenek, azaz domináns törvények és princípiumok képei, a képsorozatok átlagos szabályszerűségei, amelyeket a lélek újra meg újra átél.^{38,39} Egyébként Jung kollektív tudattalan felfogásának változásában Stanislav Graf három *gondolati stációt* különböztet meg⁴⁰.

A jungi felfogás szerint tehát a kollektív tudattalan *személy fölötti tudattalan*, amely a szerző lábjegyzete szerint azonos az objektív pszichével, s ez a kollektív tudattalan olyan archetípus organizmusokat tartalmaz, amelyekbe a számtalan elmúlt évezred bölcsessége és tapasztalata ágyazódik. Nem szeretnénk találgatni, hogy K. G. Jung – a kollektív tudattalan feltárása mellett – *miért nem foglalkozott* a kollektív tudattal⁴¹, annyit azonban megkockáztatunk, hogy a kollektív tudat és tudattalan között *nincs határ*, vagy legalább is nincs éles határ. Ezért vigyáznunk kell arra, hogy egyes kollektív tartalmakat ne a tudattalan részeként tárgyaljunk.

Az integrált és általános tudatelmélet szükségképpen és nyilvánvalóan *két tudattípust, két tudatmezőt* egyesít: a személyes tudatot (vagy én-tudatot) és a kollektív (vagy társadalmi) tudatot; ez utóbbi okkal nevezhető univerzális tudatnak is. Egyetértünk Peter Rusellel, aki – Durkheimhez képest száz évvel később - így fogalmazott: „Azt hiszem, előbb vagy utóbb el kell majd fogadnunk, hogy a tudat világegyetem önálló, alapvető része, nem pusztán az anyagi működés eredménye.”⁴² Ha a tudatot ilyen kiszélesített értelemben fogjuk fel, végképpen nem azonosíthatjuk az elmével vagy a személy fogalmával. Ezért azt is *termékeny felvetés* lehet, hogy: 1. A tudat a három tér-, s az egy idődimenzió mellett az *ötödik* dimenzió;

³⁶ Jung lábjegyzete: A kollektív tudattalan az objektív, míg a személyes tudattalan a szubjektív pszichét képviseli.

³⁷ Jung, K. G. 1916: Bevezetés a tudattalan pszichológiájába, Európa Könyvkiadó, 2003, o.

³⁸ Jung lábjegyzete Mint már fentebb megjegyeztem, az archetípusokat megtörtént események effektusa- és lecsapódásaként is felfoghatjuk, de éppúgy felfoghatók az eseményeket előidéző tényezőként is.

³⁹ K. G. Jung, 1916: im. o

⁴⁰ Jung „Kezdetben úgy tartotta, hogy ez velünk született, és eredendően része az agy „hardverjének”, némiképp hasonlóan az ösztönös viselkedésre való hajlamhoz. Máskor viszont az emberiség kulturális örökségének részeként emlegette. Még később a konszenzusos valóság fölé rendelt ősi, kozmikus mintákat látott az archetípusokban.” Szerk: László Ervin, 1999: A tudat forradalma (Új Paradigma, 1999), 146. o.

⁴¹ Wolfgang Paulival viszont 1952-ben közösen publikálta a „Naturerklärung und Psyche” című könyvüket, amelyben egyaránt megállapították, hogy a kvantumelmélet és a szinkronicitás elmélet nem mond ellent egymásnak.

⁴² László Ervin (szerk), 1999: Stanislav Grof -László Ervin - Peter Russel: The Consciousness Revolution (Elf Rock, 2003); Magyarul: A tudat forradalma (Új Paradigma Kiadó, 1999), 62.o.

2. A tudat az a *hipertér*, amelyben a három tér-, s egy idődimenzió létrejön. Arra a kérdésre mindjárt kitérünk még, hogy a természetfeletti vagy/és a természeti-társadalmi-szellemi civilizációnk kollektív tudata milyen anyagi vagy nem-anyagi formában létezik.

Szintén nem lehet most feladatunk, hogy interdiszciplináris megközelítésben vagy inkább az *integrált metaelmélet* keretében kísérletet tegyünk az ember/tudat és a társadalom/társadalmi-tudat új általános elméletének kifejtésére. Annyit viszont elkerülhetetlennek tartunk, hogy az általunk képviselt alapvető valóságmező/tudatmező felfogást és a hozzájuk kapcsolható fogalmi készletet bemutassuk.

Mi nem hát a kollektív tudat? 1. Nem a kollektív pszichikum, mert az nem más, mint a kollektív elme (ha van ilyen), feltéve, ha az elmén a pszichikumot, a pszichikai funkciókat, például az érzékeléseket értjük. 2. Nem a kollektív tudás, mert az nem más, mint a mindenkori korszellem, az értelmezett információk, ismeretek – többnyire zárt paradigmába szervezett - kollektív rendszere, noha a kollektív tudást lehetséges a kollektív tudat ikertestvérének tekinteni. 3. Nem a kollektív érzés, érzelem, vágy, mert az nem más, mint a kollektív lélek, feltéve, ha a közös lélek fogalmán a társadalom-társadalmak közös érzelem- és vágyvilágát értjük. 4. Nem az emberek kisebb és nagyobb csoportja, mert az nem más, mint a család, a nemzet vagy a társadalom, noha lehetséges azt állítani, hogy a társadalom egyébként a kollektív tudattal és a társadalmi intézményekkel és közös cselekvésekkel azonos. 5. Nem a kollektív szimbólum rendszer, mert az nem más, mint a kollektív képzetek vizualizációja és reprezentációja, vagy ugyanígy nem szűkíthető és egyszerűsíthető le (6) a kollektív identitásra, ami egyébként nem más, mint a közösségek és társadalmak közös összetartozás érzete és tudata. Feltéve, ha még vagy már van nekik ilyen. Még egy megkülönböztetés: (7) Nem (vagy nemcsak) a kollektív tudattalan, ami nem más, mint a nem manifesztálódott közös érzések, örömök-félelmek, emlékek, misztériumok és archetípusok, amelyek természetesen a kollektív tudat rejtett mélyrétegeit írják le. Végül fontos megjegyezni, hogy (8) a kollektív tudat egésze nem azonos egy-egy szintjével és tartalmával, például a lokális vagy kontinentális tudattal, vagy a természeti és a kulturális tudattal. Ebből az elhatárolódásból érthető lehet, hogy a kollektív tudaton mindig *univerzális-globális tudatot* és minden rész tudat *közös teljességét* értjük.

A negatív elhatárolódás még két szempontból is elméleti kiindulópont: a) a kollektív tudat nem csak, nem mindössze, nem pusztán a létező egyes emberek tudatának együttese, vagy mechanikus-naturális közös többszöröse; b) a kollektív tudat nem szakítható el, nem zárható el a magasabb – transzcendens, természetfeletti, spirituális – tudatszintektől és befolyásoktól. Ezt akkor is feltételeznünk kell, ha nem vagyunk idealisták, vagy nem vagyunk vallásosak, s most a kollektív tudat szempontjából *nem perdöntő kérdés*, hogy ezt a magasabb tudatszintet kozmikus intelligenciának, istennek vagy például az abszolútumnak nevezzük.

Mielőtt arra a kérdésre keresünk választ, hogy *mi a kollektív tudat*, tisztázásra szorul az agy, az elme, a psziché és a tudat *egységes értelmezési kerete*. A legismertebb pszichológusok és filozófusok (G.W. Allporttól kedve J. Ecclesig, vagy D. C. Dennettől D. J. Chalmersig) gyakran egymással sem sok minden értenek egyet, de általában szigorúan az agyhoz kötik a (szűken vett) tudat értelmezését. Az egyik kivétel John C. Eccles (Eccles, 1989, 1977), aki Henry Margenau kvantumfizikusra hivatkozva elfogadja, hogy az elmét (tudatot?) mintegy non-materiális fizikai mezőt lehet felfogni, amelynek nincs tömege, nincs energiája, nem bontható részekre és inherensen holisztikus.

S. Székely Attila - konzekvensen kötődve a tudat-biopszichológiához - a következőket feltételezi: „A tudat folyamata a bioszintre épül, ebből, ezáltal keletkezik...nem lehet ettől elválasztva, elszigetelten, egysíkúan, teljesen különállóan tárgyalni.”⁴³ Noha könnyen lehet,

---

⁴³ im.67.o.

hogy a tudat folyamata *nem épül a bioszintre*⁴⁴, ahogy az egyéni tudat sem okvetlenül a pszichikum része, vagy nem az agyon belül van. Ugyanakkor ebből nem következik, hogy a tudat teljesen elszakadna az agytól, vagy a bio-pszichikumtól. Vagy legyünk óvatosak: elképzelhető, hogy a tudat közvetlenül, vagy közvetve „beleér” a bioszintbe, ám miért ne lenne az is lehetséges, hogy a bioszint épül a tudatszintre. Vagy: a bioszint és a tudati szint együttes, egységes mező.

A személyes tudat azonban részben *különáll*, vagy *elkülönül*, miközben az sem kizárt, hogy - ma még nem ismert - ismeretlen típusú anyag, ám tudatot az autonómia teszi alkalmasra arra, hogy *mélyen befolyásolja* nem csak a pszichikumot, hanem az agyat, mint komplex biorendszert is. Az elmúlt száz év természettudománya viszont anyagelvű értelmezései utáni csak most jut el a bioszinten túlmutató paradigmaváltáshoz.

A pszichológia a pszichikumot *teljesebb és súlyosabb* fogalomnak tartja, mint a személyes tudatot. Noha S. Székely Attila filozófus, ugyanakkor pszichológia alapú – egyébként igen kitűnő és széles kitekintésű - könyvet⁴⁵ írt, amelyben biopszichológiai álláspontját így összegezi: „A psziché vagy pszichikum *sokkal tágabb fogalom* mint a tudat, mivel az egész agyműködést magába foglalja a mult-jelen-jövő időskálán.” Ez a klasszikus pszichológia hangadó álláspontja. A psziché valóban magában foglalja az egész agyműködést, ám a tudat *nem* az agy terméke, s nem is reprezentációja, hanem az egész agy és az egész psziché fölött-mögött létezik, mintegy hídként a kollektív tudat és a személyes elme között koordinál és közvetít.

A pszichológia tudományának újabb irányzatai – kezdve a transzperszonális pszichológiától például a kvantumpszichológiáig – *újra konstruáltak* a bioszintet és a pszichikum szintjét. A legteljesebb – komplex elme- és tudat- – elméletet Ken Wilber dolgozta ki a nyolcvanas-kilencvenes években. A kilenc lépcsőből álló tudatfejlődési létra magasabb transzperszonális szintjeit okkultnak, szubtilisnek és kauzálisnak nevezi.⁴⁶ Ezeket a szupramentális szinteken szerinte az elme mögé, az elmén túlra hatolunk, a tudat legmélyéig, amely nem korlátozódik az egóra, az individuális énré. (210. o.)

A tudat fizikai mezőként való értelmezése így csak a mélység (az önmagát mindig meghaladó képesség) elemzésével együtt érvényes: „A bennünk élő Szellem arra hivatott, hogy önmaga tudatára ébredjen, sőt – sokan így mondanák – tudatfölöttivé váljék. A tudattalantól a tudatoson át a tudatfölöttiig a mélység egyre nő, s az út végén a megrázó felismerés vár, hogy tökéletesen egyek vagyunk a tündöklő Mindenséggel, s amint erre ráeszméltél, máris magad vagy az Egy.” (Ken Wilber, 1996)⁴⁷

A kollektív tudat felfogások is most szembesülnek a tudatelmélet paradigmaváltásával. Ha a társadalom „csak” naturális (materiális? objektív? tárgyiasult? stb.) valóság – nos, akkor a társadalom kollektív tudata is a *társadalom bioszintjére* épül. Ha a társadalom elsősorban virtuális valóság, kollektív elme-konstrukció, amely egyébként intézményekben is testet ölt, akkor a társadalom kollektív tudata szintén elszakad a naturális társadalmi szférától és *önálló létdimenzió*.

Ha már a fizikai/biológiai dimenzióknál tartunk, érdemes röviden összefoglalni, hogy az utolsó két-három évtizedben milyen *új kutatási eredmények* születtek a társadalmi tudatról. Például a transzcendentális meditációs (TM) technika gyakorlói között a hatvanas évektől kezdődően az volt a feltételezés, hogy amennyiben a népesség minimum egy

---

⁴⁴ Peter Russel kérdése így hangzik: „És az idegrendszer nem létrehozza, csak felerősíti a tudatot?” (A tudat forradalma, i.m.) 189.o.

⁴⁵ S. Székely Attila: A tudat-biopszichológia alapvonalai (Appendix Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2005)

⁴⁶ Ken Wilber, 1996: A Brief History of Everything (Shambhala Publications, Inc.), Magyarul: A Működő Szellem rövid története (Európa, 2003) 147-156 o.

⁴⁷ Ken Wilber, 1996: A Brief History of Everything (Shambhala Publications, Inc.), Magyarul: A Működő Szellem rövid története (Európa, 2003) 52. o.

százaléka rendszeresen gyakorolja a TM technikát, akkor *mérhető pozitív hatások* figyelhetők meg a társadalomban.

Maharishi védikus pszichológiája szerint a társadalom minőségét legalapvetőbben befolyásoló erő a társadalom *kollektív tudata*. A társadalom kollektív tudatán a társadalmi csoport teljes tudatát értik, szerintük a társadalmat felépítő alapegységek – család, közösség, társadalom, s az egész világ - saját kollektív tudattal rendelkeznek. „Ahogyan az egyén gondolkodásának és viselkedésének minőségét az egyén tudata befolyásolja, ugyanígy a társadalom oldaláról is létezik egészként egy tudatminőség, azaz minden család, város, régió, vagy nemzet kollektív tudata önálló valósággal bír, s saját fejlődési útvonala van. A társadalom kollektív tudata az őt alkotó egyének tudatszintjének közvetlen és érzékeny tükré”.⁴⁸

A feltételezés ellenőrzésére elkezdett kutatás (Borland és Landrith, 1977) a bűnözés mértékét vizsgálta 22 kisebb észak-amerikai városban, s ezek közül annál a 11 városnál figyeltek meg csökkenést a bűnözésben, ahol a TM-et gyakorlók száma meghaladta, vagy elérte az előre jelzett 1%-ot, míg a kontroll városokban tovább nőtt a bűnesetek száma. A hetvenes évek óta a világon eddig 42 alkalommal szerveztek országos, vagy világméretű csoportos meditációt, ebből nyolc alkalommal volt világméretű, például 1982-ben hétezer fős az Egyesült Államokban, s 1987-ben szintén hétezer fős kollektív meditáció Indiában.

A társadalmi tudatra irányuló csoportos intenzív meditáció, avagy szupersugárzás *csökkenti a társadalom negatív jelenségei* (bűnesetek, balesetek, tüzesetek, öngyilkosságok, fertőző megbetegedések, stb.) számát, vagy *növeli* a gazdaság eredményességét, mérsékli a tőzsdei ingadozásokat, javítja a nemzeti hangulatot. A kutatók azt feltételezik, hogy az előidézett jelenség (csoportos meditáció) *a természet alapvető és holisztikus szintjén* fejt ki hatását, s a rendelkezésre álló adatok alátámasztják a tudat mezőjellegének hipotézisét.

Milyen *fizikai/tudati törvény* magyarázza tehát egyrészt a meditálók hatását a tudatmezőre, illetve másrészt társadalmi tudat hatását a társadalomra? Noha a szupersugárzás sikereit inkább a tudat, mintsem egy mező távolbahatásának tényeként értékelhetnénk, ennek ellenére a fizika a távolbahatás jelenségét minden esetben egy *közvetítő mező jelenlétére* vezeti vissza. A hatás nagyságának és a csoport méretének négyzetes függése szintén olyan mezőre jellemző minőség, amelyben a kisugárzók koherens együttműködésben ténykednek. Tudományos értelemben egy ilyen intenzitású konstruktív interferencia megjelenéséhez szükséges koherens amplitúdó-szuperpozíció bozon mező jelenlétére és viselkedésre utal. A kvantumfizika szerint a tudatosság jelensége esetén is elvárhatjuk a nagytávolságú, nem helyhez kötött jelenségek megjelenését, vagyis a szupersugárzás adatait értelmezhetjük annak jeleként is, hogy az egyéni tudatosságon keresztül az egyesítés szintje közvetlenül elérhető, ami a tiszta tudat és az egyesített mező feltételezett azonosságát igazolja.

Az egyesített mező – Dienes István szerint⁴⁹ - modern elméleti fizikai szempontból vett szerkezete tökéletesen összeegyeztethető azzal a nézőponttal, hogy az egyesített mező egyszerre rendelkezik *szubjektív vagy tudati, és objektív, vagy tárgyi* minőségekkel. Mivel általánosan elterjedt nézet a fizikusok között, hogy a szuperegyesítés mérettartományában az egyesített mező az egyedüli dinamikus szabadsági fok, akkor - ha ezen a szinten a szubjektív és objektív megkülönböztetésével szeretnénk élni - a szubjektumot és az objektumot egyaránt az egyesített mező önkölcsönható aktivitásán belül kell keresnünk, s definiálnunk.

A modern elméleti fizika objektívnek tekinthető egyesített mezeje és a tudat egyesített mezeje közötti azonosság így logikailag ellentmondásmentesnek mondható. Valószínűleg a legtöbb részecske fizikus egyet értene azzal a nézettel, hogy az egyesített mező egyszerre lehet a létezés szubjektív (vagy tudatos) és objektív minőségeinek forrása. A védikus tudásra alapozott modern tudományos feltételezés szerintünk tehát az, hogy a meditációval elérhető

⁴⁸ Maharishi Mahesh Yogi (1977), *Creating an Ideal Society*, Rheinweiler, West Germany: MERU Press. 122 o.

⁴⁹ Dienes István:

magasabb (tiszta tudatnak nevezett) tudatállapot *azonos* a kollektív tudattal, vagy „csak” *csatlakozik* a kollektív tudathoz, amely viszont nem más, mint az egyesített tudatmező. Mindenesetre a kutatások közvetve igazolták, hogy *a kollektív tudat (egyesített, egyszerre fizikai-biológiai és tudati mezőként)* létezik, bár ennek a jelenségnek – a jelenlegi fizikán és biológián túlmutató - megértése, magyarázata még közel sem befejezett.

Ha egyesített tudatmező van, akkor logikailag *két megoldás* lehetséges: a) Nincs külön se egyéni, se kollektív tudat, így magasabb tudatállapotban minden egyén tudattalanul vagy – ima, meditáció, jóga, stb. révén - tudatosan benne van az egyesített tudatmezőben; b) Az egyesített tudatmező ugyan egységes, ám ugyanakkor strukturált, az egyéni szubjektív és minden magasabb kollektív tudatállapot önálló sajátosságokkal rendelkezik. Egyébként logikailag az sem kizárt, hogy az egyesített tudatmező egyszerre vagy párhuzamosan *így is, úgy is* képes viselkedni, miközben az információfizika segítségével az is megmagyarázható, hogy a tudatmező egyúttal *információmező, sőt vizuális-szimbolikus mező*, amelynek része a *kollektív tudattalan* is. Hipotézisünk szerint ez utóbbi a valószínűbb feltevés.

Önmagában a *tudatközpontú valóság* felismerése sem új. Évezredek óta tudjuk, hogy minden egy megfoghatatlan, nehezen mérhető, kiismerhetetlen és kimeríthetetlen mezőn, téren, energián múlik: a tudaton. És most tekintsünk el attól is, hogy a tudatként megnevezett valóságot és posztvalóságot sokféle fogalommal próbálták megragadni, s annyi talán mára véglegesen tisztázódott, hogy sem az agy, sem az elme nem keverendő össze a tudattal. Az ősi tudások és a modern tudományok egyaránt megkülönböztetik *az éber tudatokat* (éber állapot, álom, mélyalvás) és a *magasabb tudatállapotokat* (tiszta tudat, kozmikus tudat, Isten tudat, egység tudat). Az elméleti dilemma az, hogy a kollektív és/vagy közösségi tudatállapotoknak milyen stációi vannak és ezek mennyire, hogyan függnek össze a személyes tudatokkal. Ha az egyéni tudatállapotok *több lépcsőt* testesítenek meg, akkor a kollektív tudatállapotoknál is *több lépcsőt* feltételezhetünk. Megítélésünk szerint ezért beszélhetünk *transzcendens közösségi, kozmikus (panteisztikus-univerzális), isteni (szakrális) és egység (egyesített)* kollektív tudatállapotról.

Ha tehát a kollektív tudatnak és/vagy egyesített tudatmezőnek van/lehet szerkezete, akkor a kollektív tudat szerkezetét *összevethetjük* az egyéni tudat szerkezetével, és persze a globális társadalom szerkezetével is.

tudatszintek (alulról felfelé)	egyéni tudat (valódi szubjektum)	kollektív tudat (egyesített tudatmező)	társadalom (egyesített kollektum)
hatodik szint	<i>Abszolútum</i>		
ötödik szint	egységtudat	egyesített tudatmező	egyesített tudatmező „társadalma”
negyedik szint	Isten-tudat	szakrális emberiség (és multiverum) tudat	szakrális „társadalom”
harmadik szint	kozmosz tudat	panteisztikus-univerzális tudat	univerzális-kozmosz „tudattársadalom”
második szint	transzcendens tudat	transzcendens közösségi tudat	virtuális (családi, lokális, nemzeti, stb.) közösségek hálózata
első szint	ébertudat (ébredés, mélyalvás s álmodás)	normál társadalmi tudat (társadalom minden szintjén)	strukturált, funkcionális társadalom (és intézményei)
nulladik szint	tudattalan	társadalmi tudattalan	társadalom alatt

Az talán tehát *kiindulópontnak*⁵⁰ elfogadható, hogy: 1. A közösségi tudatállapotoknak is van *alacsonyabb* (normál társadalmi) és van *magasabb* (transzcendens? *panteisztikus-univerzális*? szakrális? stb.) tudatállapota. 2. A közösségi tudatállapotok átfognak, s megjelenítenek kisebb-nagyobb társadalmi-területi (községi, városi, regionális, nemzeti, európai, univerzális) egységeket. (Mindez várhatóan generál egy új társadalomelméletet, amelyet *egyesített kollektum* elméletnek hívhatunk majd.) 3. A pszichológia, szociálpszichológia, transzperszonális pszichológia szerint is létezik és intenzíven hat a társadalmi tudattalan. 4. A közösségi tudatállapotok – noha az egyéneken ez ritkán tudatosul – erősen meghatározzák a társadalmak tagjainak és csoportjainak *tudattartalmát, tudatminőségét*. Az egyének személyes és társas viselkedését a társadalmi tudat valószínűleg jobban és mélyebben meghatározza, mint a társadalmi valóságok rendszere. 5. Ez visszafelé is hat: az egyének személyes-közösségi tudatát összegyűjti, összegzi a társadalmi tudatok egyszerre horizontális és hierarchikus hálózata.

A kollektív struktúrák több típusát különböztethetjük meg. „Vannak kollektív preperszonális struktúrák (mágikus és mitikus), kollektív perszonális struktúrák (racionális és egzisztenciális), valamint kollektív transzperszonális struktúrák (okkult és szubtilis). A „kollektív” kifejezés pusztán egy egyetemes struktúrát jelent, mint például az érzékelés vagy észlelés képessége, az ösztönzések, az érzelmek stb. Mindezek azonban nem feltétlenül transzperszonális jelenségek; csupán kollektívak, azaz közösek.”⁵¹ Ez a differenciális meghökkenítő, mert feltételez olyan egyetemes struktúrákat, amelyek nem transzperszonálisak.

John Hagelin kvantumfizikus a megvilágosodott társadalmak esetében csak két kollektív tudatállapotot különböztet meg: a kozmikus tudatú és az egységtudatú kollektív tudatállapotot; a kozmikus tudatállapotú társadalom a természeti törvényekkel, a világ intelligenciájával van összhangban, az egységtudatú társadalom pedig szerinte olyan, mint a fizikából ismert Meissner-effektus, hiszen ekkor minden az egység oldaláról látszik, az emberek az egységet élő valóságként élik meg. Ebben a tudatállapotban a nemzet, a társadalom védett, megzavarhatatlan, legyőzhetetlen. Ez nem más, mint az egyensúly és a rendezettség állapota.

Témánk szempontjából tehát exponáltuk *a régi-új felismerést*. Számos jel és tapasztalat szerint az egyének társadalmi és állami viselkedését, demokratikus (vagy kevésbé demokratikus) magatartását leginkább – sokszor rejtve – a *társadalmi/közösségi tudat* határozza meg. Markánsabban, gorombábban, mint a legdurvább társadalmi helyzet, a korlátozott mozgásmező, vagy akár a gyenge társadalmi tudás, a zárt korszellem. Ha ez igaz, mégpedig igaz, akkor jogos az a feltevés, hogy a posztmodern civilizáció nem tehet mást, mint újra, de talán magasabb szinten megtanulja a kollektív tudatok *teremtését, rendezetté tételét*. A tudatközpontú valóságszemlélet egyébként feltételezi, hogy a keleti kultúrák tudatközpontú egyén és közösség-felfogását is integráljuk.

A társadalmi tudat tehát szerintünk *az elsősleges és komplex tér, sőt a téridő közvetlenül megnyilvánuló tudattere*. Nem elégedhetünk meg a korábbi egyszerű kollektív tudat metaforákkal („felhő”, „tükör”, „tölcsér”, „éter”, stb.), mert a kollektív tudatterek modellje több szintes, több járatos, csavart, görbült, forgó társadalmi tudattereket feltételez. A következő évtizedek transzdiszciplináris, vagy inkább metaelméleti kutatásának lesz feladata, hogy egyre pontosabban megalkossa az egyéni és kollektív tudatszintek, tudatrendszerek elméletét. Egy ilyen modellben tételesen megfigyelhető és befolyásolható, hogy egy-egy város vagy kontinens miért és hogyan léphet magasabb kollektív tudatállapotba.

⁵⁰ Lásd bővebben: Ugrin Emese – Varga Csaba: Új demokrácia- és államelmélet, Századvég Kiadó, 2007

⁵¹ Ken Wilber, i.m. 226.o.

Az előbbiek ismeretében és tudatában nézzük meg, hogy *mi a közös tudat és melyek a kollektív tudat jellemzői?*

- (*az emberiség közös tudatmezője*) A kollektív (többek között szakrális, univerzális, közösségi, stb.) tudat definiálására szerintünk két lehetséges válasz van: a) egyesített-egységes tudatmező, amelynek része a kollektív tudattalan is; b) egységes, de egyértelműen strukturált (transzperszonális) tudatmező. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a földi természet, civilizáció és kultúra közös valóságdimenziója-tudatvalósága az emberiség kollektív tudata;

- (*egyszerre független és függő tudatrendszer*) A kollektív tudat feltehetően egyrészt időtől-tértől, másrészt az egyének tudatáról és tudatosságától független, ám ez a magábanvalóság vagy semlegesség – még, ha ez látszólag paradoxon is - nem zárja ki, sőt támogatja, hogy a kollektív tudatot az egyéni tudatok folyamatosan befolyásolják, és a kollektív tudat is intenzív és aktuális hatásokat fejt ki az egyének tudatára;

- (*a kollektív tudat csatlakozik a szakrális tudatmezőbe*) Az egyszerre univerzális és lokális kollektív tudat kapcsolódik a kozmikus intelligenciához, a transzcendens valósághoz/tudathoz, s az abszolútumhoz, avagy az abszolút tudathoz, de ez a kapcsolat vagy kapcsolat-lehetőség a jelenlegi korszakban önmagában nem garantálja az emberiség magasabb tudatállapotba kerülését;

- (*a tudat és tudatállapot megkülönböztetése*) Amint az egyén esetében is megkülönböztetünk különböző normál- és magasabb tudatállapotokat, ennek mintájára – az egységes tudatmezőn belül – megkülönböztetünk magasabb kollektív tudatállapot szinteket. A tudatállapotok megkülönböztetésének alapja az, hogy a kollektív tudatban a magasabb intelligencia, vagy ezzel szemben az anyag minőségei dominálnak jobban;

- (*a kollektív tudatmező természeti vagy poszttermészeti jelenség*) Mai ismereteink szerint a kollektív tudatmező egyfelől természetfeletti és egyben transzperszonális, ugyanakkor természeti jelenség, amely azonban a jelenlegi fizika elméletei szerint még nem magyarázható meg kielégítően;

- (*a kollektív tudat észlelésének homályossága*) Az egyéni tudatok nagy többségében nem tudatosul, hogy a kollektív tudat milyen hatást fejt ki rá, és rajta keresztül a társadalomra, s fordítva nem tudatosul az egyénekben, hogy a kollektív tudatra tudva-tudatlanul állandó hatást fejtenek ki. Ennek oka alapvetően az, hogy az egyéni tudat figyelme teljesen a valóság legdurvább szintjére, az anyagi világra összpontosul, s saját magát is tévesen ezzel a részvalósággal azonosítja. A többségnél tehát hiányzik, hogy anyagi értékek helyett fokozatosan a magasabb kollektív tudatállapot értékei domináljanak az egyéni elméket-tudatokban;

- (*a kollektív tudat két alapminősége*) A kollektív tudatot egyaránt dominálhatják az anyag és az anyagi világ minőségei - vagy a magasabb „valóság” értékei, a harmónia, a boldogság, az elégedettség. Az emberek és közösségeik viszont csak akkor érhetik el az általános jólétet, ha a természetet irányító magasabb intelligenciával, avagy az egyesített tudatmezővel teljes összhangban élnek, gondolkodnak, cselekszenek;

- (*az egyesített tudatmező lehetősége*) Az egyesített mező egyszerre tekinthető egyfelől a létezés szubjektív vagy tudatos, másfelől az objektív minősége forrásának. Az egyéneknek és az emberiségnek az abszolúthoz való visszatérés örökös egyensúlyát kellene elérnie.

Mit is írtunk a *bevezetésben*? A kezdő tézisek hogyan gondolhatók tovább? Tapasztalatunk és felfogásunk szerint a globális (és/vagy lokális) világ *a kollektív tudat* (egyesített tudatmező) teremtménye, amely egyfelől objektíválódik a szubjektív tudatokban, másrészt az egyéni tudatok folyamatosan teremtik a kollektív tudat(ok)ban. A kollektív tudatról így teremtőfunkciót és képességet feltételezünk, de ez *kettős vagy többszörös teremtés* az egyesített tudatmezőben egyaránt történik alulról (a földi civilizációból) felfelé, s

felülről (a kollektív tudati és a transzcendens tudati szintekről) lefelé. Leglényegesebb eleme így a *folymatos teremtés*, amely segítségével a kollektív tudat – gyakran tudattalanul - az egyéni és csoportos tudatokon keresztül hat a világra és a világ minden dimenziójára és mozzanatára.

Amit a globális világokban és világokból látunk, tapasztalunk, s megfigyelünk, az úgy is értelmezhető, mint a „megtestesült” *különböző abszolútum-kiadások, abszolútum-minőségek* rendszere és/vagy hálózata. Ebben az értelemben a globális világ: a transzcendens abszolútumhoz képest az „alsó” *abszolútum – a közös elmeüggöny előtti vagy mögötti – világa*, és az egyéni tudatokhoz képest az univerzális, sőt még a globális tudat (és tudatállapotai) is „megvalósult” *abszolútum*, vagy a felső abszolútum közvetlenné válása.

A globális világ persze horizontálisan minimum *két dimenzió*: egyrészt a globális *kollektív tudat*, az emberiség egyesített tudatmezője, másrészt a globális kollektív tudat *megnyilvánulása, intézményesülése, „objektíválódása”*. És ez a második, megnyilvánult, egyszerre teremtő és teremtett globális világ *szintén minimum két dimenzió*: szubsztanciális és funkcionális globális világ.

És ezzel visszajutottunk a globalizáció általános és funkcionális-szubsztanciális elemzéséhez.

Utóirat helyett: „Minél magasabbra emelkedik tudatunk kollektív szintje, annál nagyobb esélyt adunk a váratlan csodáknak.” Peter Russell⁵²

7. A globlokális tudat és tudatosság vezető tézisei

A magasabb kollektív tudatállapotokat már bemutattuk: alulról felfelé (a) *transzcendens közösségi*, (b) a *kozmosz (panteisztikus-univerzális)*, (c) az *isten (szakrális)* és (d) az *egység tudat, vagy (egyesített)* kollektív tudatállapotról. A kollektív, nem személyes *társadalmi tudat* – akár két vagy több dimenziós téridőben képzeljük el – szintén *strukturált*: az egyesített tudatmező alsó szféráiban legfelsőként általában „csak” az univerzális-kozmosz tudat látszik, ami egyben a kozmosz intelligencia, közepén lévőknek tűnik a földbolygó globális tudata, s alul a lokalitásban létezik a nemzeti tudat és a lokális tudat.

A mai európai tudás- és tudatállapotban kevesek tapasztalják meg, vagy fogadják el szellemileg az univerzális tudat „csúcsaként” a végső valóságot, amelyet az *Abszolútum* fogalmával jelöltünk meg, noha bolygónk átfogó tudata ezért megélhető-megérthető az *Abszolútum közvetlenné válásaként is*. Egyébként pedig: ez a *globális-globlokális tudat*.

Ebben a fejezetben most a *globális* (a kontinentális, a nemzeti, a lokális) és a *kollektív tudat téziseit* összesítjük, de az előző fejezetben már *nyolc alapvető megállapítást* rögzítettünk, amelyeket természetesen nem ismételünk meg.

1. A globális (globlokális) tudat a kollektív tudat, vagy az egyesített tudatmező egyik sajátos mezője, s mint ilyen elsősorban a kollektív tudattalan, a normál társadalmi tudat és részben talán a magasabb kollektív tudatok közös metszete; (*a globális tudat a kollektív tudat mezője tézis*)

2. Ha az új globlokális teret eleve sokdimenziós hipertérnek (téridőnek) jellemeztük, akkor a kollektív tudat, s ennek egyik mezőjeként a globális tudat, az ötödik és/vagy a sokadik téridő dimenzió, amelyek azonban átfogó hatást fejtenek ki az anyagi téridő dimenziókra; (*a kollektív és globális tudat az ötödik téridő dimenzió tézise*)

3. A kollektív tudat a háromdimenziós téridő felett-mögött létezik, már akkor is létezett, amikor még nem beszéltünk globalizációról, s az emberiség még messzebb állt a funkcionális egyesüléstől. A globális tudat alapértéke így állandó, nem terjed, nem csökken,

⁵² László Ervin (szerk), 1999. im. 137-138 o.

mindenkit elér, mindenkire hat; *(a globális tudat a földi civilizáció-kultúra minden élőlényére hat tézise)*

4. Az egyesített tudatmező és minden rétege feltételezi, és egyben létrehozza – vagy segíti létrehozni/megtapasztalni – a globálisan világtársadalom minden szintjén az új valóság- és tudatállapotok megértéséhez szükséges új tudásokat és az új tudások egyúttal új szimbólumokat és szimbolikus tereket generálnak; *(a globális tudat egyben új tudás és új szimbolikus tér tézise)*

5. A globális tudat jelenlegi szintje a figyelmét még jórészt leveszi a tudati fejlődésről, az abszolútum aspektusáról, s nem fogadja be a szükséges tudásokat sem, ezért a civilizációkban káosz, szenvedés, elégedetlenség dominál, s a társadalom nagy része legfőbb értéként az anyagi javakat fogadja el, végül ezek következményeként az anyagi világot természeti katasztrófák sújtják; *(a funkcionális tudat állapota miatt az emberiség szenved tézis)*

6. A globális tudat önmagán belül is strukturált, szintén toronyház-típusú szerkezet, amelyben kardinális szerep jut a kontinentális, a nemzeti és a lokális kollektív tudatoknak. A globális tudat részadatai egyszerre korlátozottan önállóak és nem teljesen alárendeltek a tágabb tudatdimenzióknak; *(a globális tudat nem oltja ki az európai, a nemzeti vagy a helyi tudatokat tézis)*

7. A huszadik század második felétől gyorsult fel a globális tudat felismerése, a jelenlegi paradigmaváltó újdonság elsősorban csak az, hogy a globális tudat létezése az elmúlt évtizedekben tudatosulni kezdett egyre szélesedő társadalmi körökben, ám a mai globális tudat már jelenleg is sokkal általánosabb és szélesebb körben hat, mint maga a funkcionális globalizáció; *(a globális tudat tudatosulásának tézise)*

8. A globális tudat – a teljes kollektív tudathoz hasonlóan – mindenekelőtt két minőséget vesz fel: az anyagi, vagyoni, fogyasztás központú, (stb.) és a szeretet, igazságosság, jólét és spiritualitás központú (stb.) tudatminőséget. Az első minőséget elsősorban a funkcionális globalizáció fejezi ki, a másik minőséget a szubsztanciális globalizáció testesíti meg, így a két tudatminőséget funkcionális és szubsztanciális globális tudatként különböztetjük meg; *(a globálisan tudat két alapvető minőségének tézise)*

9. Mivel az egyéni és a kollektív idegrendszer még egyaránt nem elég tiszta, nem rendezett, ezért a kollektív „elme” sem tudja teljes terjedelmében megőrizni az abszolút boldogságot-harmóniát, a szubsztanciális tudatminőséget, ezért folyamatosan kiesik ebből a magasabb minőségű tudatállapotból; *(a növekvő kollektív tudatosulás ellenére az emberiség nem készült fel a globális tudatjavításra tézis)*

10. A huszonegyedik század elején a globális tudat egyfelől a mai emberiség többségének anyagi-naturális és funkcionális tudata, másfelől az emberiség növekvő kisebbségének szubsztanciális szolidaritás és boldogság-tudata, így a létező globálisan globalizáció minőségi feladata nem lehet más, mint a pillanatnyi kisebbség pozitív egyéni és csoportos tudatminőségének terjesztése; *(a kisebbségi szubsztanciális globális tudat terjedésének támogatása tézis)*

11. A globális tudatban elsődlegességet kapó gyökeres paradigmaváltást éppenséggel a két tudatminőség közti váltás jeleníti meg, ezért az egyéni és kollektív imák, meditációk, (stb.) generális stimulálásokkal átalakíthatják a kollektív tudatot és mezőit; *(a jelen és a jövő a globális tudatváltás paradigmája tézis)*

12. A gyökeres tudatosság-paradigmaváltás hiánya miatt egyelőre a szubsztanciális globális tudat a funkcionális globalizáció okozta, vagy gerjesztette konfliktusokat csak, részben, korlátozottan, időleges képes kezelni, enyhíteni vagy finomítani; *(a globális tudat ma csak korlátozottan csökkenti a konfliktusokat és a konfliktusok mértékét tézise)*

13. Az új globalizáció, vagy különösen az alternatív globalizáció alapvető folyamatai a továbbiakban alapvetően az egyébként transzcendens globális tudattól és annak minőségétől

függnek, ám egyelőre a globalizáció egyénei és közösségei saját, gyakran alacsony szintű tudatállapotukat jelenítik meg; *(az alternatív globalizáció sikere az alternatív globális tudatoktól függ tézise)*

14. Ha a szubsztanciális globális tudat ideiglenesen vagy végérvényesen többsége kerül a funkcionális tudatállapotokkal szemben, ha így nem esik ki a legfelső tudatosságból, s létre jön a rendezett egyesített kollektív tudatmező, ez funkcionális védelmet jelent a bolygónknak és a világtársadalom minden szintjének és minden nemzetet legyőzhetetlenné tesz; *(a szubsztanciális kollektív tudat védelmet nyújt a nemzetek, kontinenseknek vagy az egész civilizációnak)*

15. A koherencia állapotában lévő kollektív tudatban az emberiség előtt álló aktuális globális-univerzális feladatok, a tudatvezérelte gazdaság, társadalom, vagy a kollektív tudat irányította részvételi állam és demokrácia megvalósítása nem a végtelenben tolt utópia, hanem ennek a századnak a lehetőség és esélye; *(a globális tudat programot ad a tudatvezérelte állam, társadalom és demokrácia létrehozására tézis)*

16. Az Egész elvesztése, majd az Egész elutasítása, s az ebből következő kollektív egészsz tudat hiánya után a kollektív tudat, az emberiség köztudatának újrafelfedezése teszi lehetővé, hogy az önmagától, az általa teremtett valóságtól, s az abszolútumtól elidegenedett emberiség visszataláljon és előrelépjen; *(a globális tudat emelésén keresztül esély nyílik a spirituális visszataláláshoz)*

17. Az abszolútum globális megtapasztalása olyan élménnyel tölti el majd a társadalmi tudatokat, ami nem hasonlítható semmilyen a relatív világ kínálta boldogsághoz, így az egyéni és csoportos tudat újból és újból visszavágyik majd ehhez a tiszta tudat állapothoz. Minél többet időzik ebben az állapotban a tudat, annál jobban áthatja, s végül mikor teljesen áthatotta, egy idő után már nem vész el. Ekkor a kollektív tudat visszatalál eredeti, méltó állapotába, ami a kollektív megvilágosodás. *(az abszolút globális megtapasztalása váltja ki a kollektív megvilágosodás tézise)*

18. A transzdiszciplináris poszt-normál tudománynak központi témája lesz a kollektív tudat, a kollektív tudatállapotok, s ezen belül a globlokális tudatok és tudatállapotok további kutatása, hiszen az egyéni és kollektív tudatállapotok és működésük megértése a legfontosabb poszttudományos vagy metaelméleti feladat; *(a kollektív tudat és tudatállapotainak metaelméleti kutatása és értelmezése tézis)*

19. Az alternatív globalizáció kidolgozása és globális elfogadtatása mindenekelőtt az alternatív globális tudat megerősödésétől és hatásának növekedésétől függ. Az alternatív globális tudat nem lehet más, mint az optimális kollektív tudat, amely az emberiség kollektív tudatának egységes és általános emelkedésével jár együtt; *(az alternatív globális tudat tézise)*

20. stb. (Mindenki folytassa a tézisek megfogalmazását!)

A földi civilizáció a kollektív tudatban már most megélheti az *egyesült és kiegyensúlyozott emberiség* állapotát és élményét. Az egyéni tudatok-tudatállapotok számára is ez a legnagyobb belső öröm. Egyek vagyunk, szolidárisak vagyunk, egyszerre vagyunk elválaszthatatlan részei a magasabb valóságoknak/tudatoknak. A globális-globlokális tudat így beemel, vagy felemel minket a harmonikus, vagy tágabban a szubsztanciális emberiség állapotába és minőségébe.

Ennek igazolására A.H. Maslow híres *tömör megfogalmazását* idézzük: "A transzcendencia az emberi tudat legmagasabb és legtöbb mindent magába építő vagy egészes szintjeire utal, amikor az ember inkább célként, mintsem eszközként viszonyul saját magához, a fontosnak tartott másokhoz, általában az emberekhez, más fajokhoz, a természethez és a világegyetemhez. (Feltételezzük a hierarchikus integráció értelmében

felfogott egészlegességet; és ugyanígy a kognitív és értékizomorfizmust.)”⁵³ A transzcendens kollektív tudat hierarchiájának *egyik egészsleges szintje* a globális tudat.

8. A globalizáció új elmélete és/vagy filozófiája

A globalizáció új elmélete, pontosabban *metafilozófiája* szándéka szerint először is egyrészt új filozófia, másrészt új globális valóság- és tudatkép, sőt harmadrészt új valóság és új magas tudatállapot. Az új személyes és kollektív tudatállapot teremtés-képes felfogás és gyakorlat, s ilyenként nemcsak a szubsztanciális, hanem a funkcionális globalizációt is az újvalóság/új tudat létrehozására ösztönzi.

A *globalizáció metafilozófiája* nem abból indul ki, hogy a globális-lokális világrendszer a tehetetlenség és cselekvőképtelenség kiteljesedése, hanem ellenkezőleg az új típusú globalizáció lehetőség teremt az *új gondolkodás és világcselekvés* – egyéni és kollektív tudatemelésen alapuló – végigvitelére.

---

⁵³ Maslow, Abraham H., 1969: A transzcendencia különböző jelentései (A.H. Maslow – R. Assagioli – K. Wilber: Bevezetés a transzperszonális pszichológiába, Ursus Libris Kiadó, 2006) 62.o.

Fontosabb irodalom:

- Arntz, V.- Chasse, B.- Vicente, Mark, 2003: *What the Bleep Do We Know?*, magyarul: *Mi a... (fütytyöt) tudunk?*, EzVanKiadó, 2007
- Arthur Koestler, 1959: *The Sleepwalkers*, (Hutchinson). Magyarul: A. Koestler: Alvajárók, (Európa Könyvkiadó, 2007)..
- Bauman, Zygmunt, 1998 *Globalization: The Human Consequences* (Magyarul: Globalizáció, a társadalmi következmények, Budapest, 2002,).
- Beck, Ulrich, 1997: *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Duhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997 (Magyarul: Beck, U.: Mi a globalizáció? Belvedere Meridionale, Szeged, 2005.
- Behe, Michael J., 1996: *Darwin's Black Box: The Biochemical Challenge to Evolution*, Simon & Schuster Inc., magyarul: *Darwin fekete doboza, az evolúcióelmélet biokémiai kihívása*, Harmat Kiadó, 2002
- Derrida, Jacques, 1996. *Hit és tudás*, Brambauer Kiadó, Pécs,
- Durkheim, Émile, 1893: *A társadalmi munkamegosztásról*, Budapest: Osiris, 2001
- Eccles, J.C. (1989): *Evolution of the Brain: Creation of the Self*. Roudledge,- New York:
- Eccles, J.C. és Popper, K.R. (1977): *The Self and Its Brain - An argument for interactionism*. Springer Verlag, Heidelberg
- Giddens, Anthony, 1999: *Runaway World*, Profile Books, Ltd, magyarul: *Elszabadult világ*, Napvilág Kiadó, 2000
- Jean Baudrillard, 1997. *Az utolsó előtti pillanat*. Beszélgetések Philippe Petit-vel. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2000
- Jung, G.G. Bevezetés a tudattalan pszichológiájába (Európa Könyvkiadó, 2000)
- Ken Wilber, 1996: *A Brief History of Everything* (Shambhala Publications, Inc.), Magyarul: *A Működő Szellem rövid története* (Európa, 2003)
- Ken Wilber, 1996: *A Brief History of Everything* (Shambhala Publications, Inc.), Magyarul: *A Működő Szellem rövid története* (Európa, 2003).
- Kiss E. *Globalizáció és/vagy posztmodern*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2003.)
- Kiss Endre – Varga Csaba, 2001: *A legutolsó utolsó esély* (Tudástársadalom Könyvek 1., Stratégiakutató Intézet, Nagykovácsi
- Kiss Endre (2001). *A globális mint az abszolútum közvetlenné válása, avagy a jelen mint filozófiai probléma*, INCO 2001/1
- Kiss Endre: *Monetarista globalizáció és magyar rendszerváltás*, Ferenczi & Tsa Bt, 2002
- Kollektív, társas, társadalmi (szerk: Kónya Anikó, Király Ildikó, Bodor Péter, Pléh Csaba), Akadémisi, 1999
- László Ervin (szerk), 1999: Stanislav Grof -László Ervin - Peter Russel: *The Consciousness Revolution* (Elf Rock, 2003); Magyarul: *A tudat forradalma* (Új Paradigma Kiadó, 1999).
- Margenau, H. (1978). *Physics and Philosophy: Selected Essays*. D. Reidel Co..
- Merleau-Ponty, 1953: *Éloge de la philosophie*, Éditions Gallimard; magyarul: *A filozófia dicsérete*, Európa Könyvkiadó, 2005..
- Popper K.R. (1994): *Knowledge and the Body-Mind Problem*. M.A. Notturmo, Routledge, London
- Rapport mondial sur la culture. Culture, créativité et marchés, UNESCO, 1998 (Világjelentés a kultúráról. A kultúra, a kreativitás és a piacok.)
- Rüdiger Safranski, 2003: *Wieviel Globalisierung verträgt de Mensch?* (Carl Hanser Verlag München Wien). Magyarul: *Mennyi globalizációt bír az ember?* (Európa Könyvkiadó, 2004),.
- S. Székely Attila: *A tudat-biopszichológia alapvonalai* (Appendix Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2005)
- Ugrin, Emese – Varga, Csaba, 2007: *Új demokrácia- és államelmélet*, Századvég Kiadó, Budapest
- Varga Csaba, 2003. *Új elmélethorizontok előtt*, Tertia Kiadó, Budapest

- Varga, Csaba (szerk.), 2005: *Metaelmélet, metafizológia*, Stratégiakutató Intézet, Nagykovácsi
- Wayne Ellwood, 2001: *The No-Nonsense Guide to Globalization*, New Internationalist Publications Ltd. Oxford, and Verso, London. Magyarul: *A globalizáció*, HVG Kiadó, 2003,